

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Lucie Matějková

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Titulatura slovanských vládců v raném středověku – původ a etymologie

Lucie Matějková

Bakalářská práce
2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Matějková**
Osobní číslo: **H13711**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Polština
Název tématu: **Titulatura slovanských vládců v raném středověku - původ a etymologie**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka na základě pramenů zjistí způsoby titulování slovanských panovníků mezi 8. a 12. století ve slovanských zemích. Pomocí pramenů, literatury a etymologie popíše původ a význam jednotlivých titulů a oblast jejich používání. Zároveň srovná rozdíly v okruhu vlivu latinské a ortodoxní kultury a popíše rozdíly a specifika v jednotlivých slovanských oblastech.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

VYKYPĚL, B. Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích - etymologie jako pomocná věda historická. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3377-0.

HAVLÍK, Lubomír E., Morava v 9.-10. století : k problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace, Praha 1978.

Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. IV., Leges, textus iuridici supplementa / Operi edendo praefuit Lubomír Havlík, Brno 1971.

HAVLÍK, Lubomír E., Slovanské státní útvary raného středověku : politické postavení, společenské a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století, Praha 1987.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2016

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své bakalářské práce v Univerzitní knihovně.

v Pardubicích dne:

Lucie Matějková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Michalu Térovi, PhD. za vstřícný přístup, odborné vedení, poskytnutí cenných rad a hlavně za čas, který mi věnoval. Dále chci poděkovat své rodině za to, že mi umožnila v klidu se věnovat mém studiu a že mi byla po celý čas oporou.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá titulaturou slovanských vládců v raném středověku stejně jako vývojem slovanských státních útvarů spravovaných těmito vládci. Je popsáno, jaké tituly připadaly vládcům v jednotlivých státních útvarech a co pro ně daný titul znamenal. V závěru je rozebrán význam a etymologie daných titulů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Titulatura, vládce, státní útvar, raný středověk

TITLE

The title of Slavic rulers in the early Middle Ages.

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with the title of the Slavic rulers in the early Middle Ages as well as with the development of the Slavic state units administered by these rulers. It describes what titles belonged to the rulers in individual state departments and what the title meant for them. At the end, the significance and etymology of the titles is analyzed.

KEY WORDS

Title, ruler, state formation, early Middle Ages

Obsah

Úvod	9
1. Slované státní útvary v raném středověku a jejich vývoj	11
1.1 Velká Morava	11
1.2 Kyjevská Rus	13
1.3 Bulharsko	14
1.4 Čechy	16
1.5 Polsko	18
1.6 Chorvaté	21
1.7 Státní útvary Polabských Slovanů	23
1.7.1 Obodrité	23
1.7.2 Veleti	24
1.7.3 Srbové	25
2. Titulatura slovanských vládců v pramenech	27
2.1 Velká Morava	27
2.2 Kyjevská Rus	29
2.3 Bulharsko	30
2.4 Čechy	31
2.5 Polsko	33
2.6 Chorvatsko	34
2.7 Státní útvary Polabských Slovanů	36
2.7.1 Obodrité	36
2.7.2 Veleti	37
2.7.3 Srbové	39
3. Původ termínů užívaných v tituluře slovanských vládců	40
3.1 Císař	40
3.2 Král	41
3.3 Kníže	42
3.4 Vladyka	44
3.5 Vojvoda	45
3.6 Župan, ban a kagan	46
3.6.1 Župan a pán	46
3.6.2 Ban	48
3.6.3 Kagan	49
3.7 Gospod(in)	49
3.8 Zeman	50
Závěr	51

Resumé	53
Konkluzja	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	Chyba! Záložka není definována.
Prameny	57
Sekundární literatura.....	58

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala popis titulatur slovanských vládců v raném středověku, které úzce souvisely s vývojem státních útvarů Slovanů v průběhu 8. – 12. století.

V úvodní kapitole práce se zaměřuji na vnitřní, mocenský i územní rozvoj jednotlivých státních útvarů Slovanů. Kapitola je rozdělena na sedm částí, podkapitol, kdy jedna část připadá na jeden státní útvar – Velká Morava, Kyjevská Rus, Bulharsko, Čechy, Polsko, Chorvatsko a jedinou výjimkou jsou Obodrité, Veleti a Srbové, které jsem z důvodu menší dostupnosti informací a vzájemného prolínání těchto kultur sloučila do jedné části s názvem státní útvary Polabských Slovanů. Tudíž je tato část ještě rozdělena na tři další podkapitoly, ve kterých jsem útvary zpracovala samostatně.

V popisu těchto slovanských útvarů jsem se pokusila stručně vystihnout ty nejdůležitější a nejpodstatnější aspekty vývoje. Snažila jsem se zaznamenat to, kde mají národy Slovanů své kořeny, kde se po svém případném příchodu do Evropy usídlily a kde a jaká byla jejich hlavní centra. Zaměřila jsem se i na to, jak některé z nich vznikaly, jak se z kmenových či protostátních útvarů staly útvary státní v plném slova smyslu. Jaké bylo státní uspořádání a jestli byli nově vzniklé státy děleny na menší samosprávné celky. Pokusila jsem se zachytit nejdůležitější panovníky jednotlivých zemí a nastínit i to, jakou moc drželi ve svých rukách a jak se vyvíjely jejich pozice v jejich vlastním národu i jak se stoupajícím mocenským vlivem těchto vládců šířil dopad jejich vlády za hranice jimi spravovaných území, což mnohdy vedlo k uzavírání spojení s většinou mocnějšími neslovanskými vladaři, nebo naopak k válečným konfliktům a s nimi souvisejícím poddanstvím. Další velmi důležitý aspekt ve vývoji slovanských národů bylo přijetí křesťanství, které pro slovanské země otevíralo dveře, do „vyspělejšího“ západního německého nebo jižního řeckého světa. Ve většině zemí se po přijetí křtu uvedl do pohybu kulturní vývoj, který přinesl rozvoj písemnictví nebo měnil půdorysy měst a vesnic – stavby kostelů a chrámů.

Hlavním úkolem druhé kapitoly je podat zprávu o titulatuře slovanských vládců. Kapitola je dělena stejně jako kapitola předcházející. Počátek kapitoly jsem věnovala krátkému popisu vnitřního uspořádání slovanských státních celků. Pokusila jsem se vyjmenovat samostatné správní jednotky, které dohromady tvořily stát a uvedla jsem, kdo stál v jejich čele. Dále jsem se pokusila nastínit, co které pojmenování vlastně znamenalo, např. označení *regnum* se užívalo nejen k vyjádření obecného panství, ale také k označení

samostatného a nezávislého celku, zatímco označení *ducatus* většinou znamenalo, že se jedná o útvar závislý. V další části kapitoly se věnuji tomu, jaké tituly nosily slovanští vladaři. Je zaznamenáno, jaké prameny se o titulech zmiňují a jací autoři o nich hovoří. Zachycuji i to, jak vladaři své tituly získávali, zda byly tituly zděděné nebo si je vydobyli nějakou jinou cestou. Co tituly vladařům přinášely a co jim umožňovaly a jaké postavení jim a státním útvarům, které jimi byly spravované, v raně středověké Evropě zajišťovaly.

V poslední kapitole se věnuji etymologii slov pro mou práci nejvýznamnějších, tedy titulům. Zpracovala jsem tituly císař (české car), král, kníže, vladyka, vojvoda, zeman, župan, pán, gospodin, kagan a ban. Ke každému rozboru titulu jsem přidala i popis toho, jaké postavení daný titul svému nositeli zajišťoval. Pokusím se zachytit i to, jak se posouvala sémantika jednotlivých slov v průběhu staletí v důsledku vnějších vlivů a snaze slovanských panovníků vyrovnat se suverénům německé a byzantské říše.

V práci jsem čerpala převážně ze sekundární literatury a přebrala jsem z ní i řadu citovaných pramenů. Těch jsem se snažila ve své práci využít co nejvíce, bohužel ne všechny mi byly dostupné, nebo mi byly nepřístupné z důvodu jazykové bariéry.

1.Slovanské státní útvary v raném středověku a jejich vývoj

1.1 Velká Morava

Moravané, jako příslušníci jednoho státního zřízení, se v pramenech objevují poprvé v roce 822. Než se tak ale stalo, prošlo území Moravanů dlouhým obdobím vývoje.¹ Za jakéhosi předchůdce na daném území, můžeme považovat Sámovu říši. Ta vznikla pravděpodobně v letech 623/624(626) a zanikla 659(661). Poté území ovládaly místní elity a vzniklo zde více menších státních útvarů závislých na Avarském kaganátu v Panonské nížině.² Teprve na počátku 9. století zde vznikají dvě knížectví. Moravské a Nitranské. Ta byla sjednocena pod vládou Mojžíra I.³

Jako Morava nebo království Moravanů, bylo od 9. století označováno území rozprostírající se mezi Jeseníky (v 11. století označovány „hvozdem Moravanů“ – *saltus Marahorum*), severním břehem Dunaje, Českomoravskou vrchovinou a řekou Váh. Označení Velká Morava (*hé megalé Morabia*) pochází s nejvyšší pravděpodobností od Kónstantina Porfyrogennéta, který tak nazval Moravu kolem roku 950 ve svém díle *O správě říše* a chtěl tak pojmenovat Svatoplukovu říši. V historiografii se toto označení užívá pro Moravu i Nitransko.⁴

Rozsah státu se s jeho vývojem měnil. V dobách vlády Svatopluka I., kdy byla Morava největší, měla za sousedy jak východofranskou říši (i s jejími pomezními markami) na západě, tak říši Bulharů na jihovýchodě. Na severu pak sdílela hranice s řadou menších, předstátních útvarů Slovanů polabských, pobaltských a polských. Na krátký čas sousedila i s jihoslovanskými politickými útvary, které byly pod sférou moci samotné Byzance.⁵ To znamená, že Velká Morava obsáhla Slovensko, Čechy, Polsko, Slezsko a Panonii. Některá vedlejší knížectví uznávala alespoň formálně nadvládu Moravanů odevzdáváním tributu.⁶

Prvním vládcem nově vzniklé země se stal Mojžíra I. Roku 833 pod svoji přímou vládu přidal i Nitransko, kde do té doby vládl kníže Pribina, který byl Mojžírem vyhnán. Po rozdělení franské říše v roce 843 si východofranský král Ludvík Němec začal nárokovat vládu

¹ HAVLÍK, Lubomír Emil. *Velká Morava a středoevropští Slované*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, 489 s., s. 189.

² HAVLÍK, Lubomír Emil. *Slovanské státní útvary raného středověku: politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987, 250 s., s. 63.

³ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 189.

⁴ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 64.

⁵ BÖHM, Jaroslav. *Velká Morava: tisíciletá tradice státu a kultury*. Praha: ČSAV, 1963, 112 s., s. 24.

⁶ ADAMOVIČ, Karolína, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2015., s. 2728.

nad Moravou. Roku 846 dopomohl na moravský trůn Mojžírovu synovci Rostislavovi, který mu přísahal věrnost a mezi zeměmi zavládl mír. Ten však neměl dlouhého trvání. Kvůli vnitropolitické krizi byla Morava Franky a Bavorsy znovu okupována. Rostislav byl zajat a spolu s ním i jeho synovec Svatopluk, který do té doby spravoval oblast Nitranska. Roku 871 byl Svatopluk propuštěn, zbavil se bavorské nadvlády a stal se novým vládcem opět samostatného moravského státu. V roce 894 Svatopluk umírá, na jeho místo nastupuje Mojmír II.⁷ V důsledku stále agresivnějších Franků, tlaku od přicházejících staromaďarských kmenů, a hlavně rozporu mezi Mojmírem II. a jeho bratrem Svatoplukem II. se Velkomoravská říše kolem roku 907 rozpadla. V průběhu 10. století ještě přežívala, ale ve velmi oslabené pozici.⁸

Už od počátků budování moravského státu nebyla církev plně státotvorným elementem.⁹ Roku 831, za knížete Mojžíra, sice proběhl oficiální křest Moravy z rukou biskupa Reginharda (záznamy o pasovských biskupech ho dokonce označily za biskupa Moravanů)¹⁰, ale řada Moravanů zůstávala i nadále pohany. Křesťanství pronikalo mezi Moravany velmi pomalu. Roku 863 dorazili na Moravu Konstantin a Metoděj poté, co Rostislav vyslal poselstvo k papeži Mikuláši I., žádaje jej o učitele, který by na Moravě šířil zákon.¹¹ Poselství od Rostislava znělo takto:

„Náš lid se zřekl pohanství a drží se křesťanského zákona. Nemáme však takového učitele, který by nám pravou křesťanskou víru vyložil v našem jazyku, aby též jiné kraje, vidouce to, nás napodobily. Nuže, pošli nám, pane, takového biskupa a učitele. Od vás zajisté vychází vždy dobrý zákon na všechny strany.“¹²

Konstantin a Metoděj si byli vědomi, že ve své činnosti budou muset počítat s existencí východní slovanské a západní latinské vzdělanosti a církevní praxe. Proto se rozhodli, že budou pěstovat takovou slovanskou vzdělanost, která v sobě tyto elementy spojí. Pro splnění tohoto záměru se ukázalo být Konstantinovo vytvoření hlaholice, staroslovenského písma, velmi užitečné.¹³ Situace se začala výrazněji měnit až po roce 899, kdy papež vyslal na Moravu tři své legáty, byl opět vysvěcen arcibiskup a založena tři další

⁷ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 64-68.

⁸ ADAMOVI, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české*, cit. d., s. 27.

⁹ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 81-82.

¹⁰ ADAMOVI, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české*, cit. d., s. 23.

¹¹ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 81-82.

¹² *Čtení ze starých kronik a legend: Kosmas, Václav Hájek z Libočan, Jan Długosz, Fredgar, Notker, Regino z Prümü, Gall Anonym, Nestor, Dalimil, Karel IV., Vavřinec z Březové*. Praha: Albatros, 1974, 199 s., s. 83.

¹³ ADAMOVI, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české*, cit. d., s. 30.

biskupství. Tím se začal upravovat poměr mezi církví a státem a církev se začala stávat páteří státu, tak jak to bylo běžné v okolních zemích.¹⁴

Na moravském území se od 8. století začala rozvíjet i střediska obchodu. Těmi byla velká hradiska a patřili mezi ně (i se svými aglomeracemi) Staré město u Uherského Hradiště, Valy u Mikulčic, Nitra, Pohansko u Břeclavi, Znojmo-Hradiště, Rajhrad aj. Hradiska by se dala považovat za předchůdce dnešních měst. Byla rozdělena na vnitřní a vnější část. V jejich centru pak stálo sídlo tamějšího feudála, jedna nebo více sakrálních staveb a společenské budovy. Okrajové části byly zase vyhrazeny pro hospodářské účely. V opevněných předhradích byla sídla menších velmožů s obdobným rozpořádáním budov. Celá aglomerace byla tedy rozdělena na několik menších jednotek, které byly opevněny příkopy a hradbami. Hradba mohla být společná pro celé seskupení, nebo mělo každé hradisko hradbu svoji vlastní.¹⁵ Sídlem panovnického rodu Mojžírovců byl Veligrad (Velehrad), který ležel pravděpodobně někde v blízkosti Starého Města a Uherského Hradiště.¹⁶

1.2 Kyjevská Rus

V 9. století existovaly v Evropě dva velké slovanské státy, jedním z nich byla Velká Morava a druhým od roku 882 Kyjevská Rus.¹⁷

Rusům se podařilo sjednotit většinu východoslovanských kmenů pod svou vládou.¹⁸ Stát se ve svých počátcích rozprostíral na dobrém strategickém území v povodí Dněpru. V letech 1037–1054 zažívá Rus největší územní rozmach. Její hranice sahají až k Volze, k dnešním polským hranicím na západě a finským hranicím na severu.¹⁹

Prvním vládcem Kyjevské Rusy byl kníže Oleg, který byl snad údajně příbuzný legendárního Rurika, zakladatele rurikovské dynastie, a jednal ve jménu Rurikova syna Igora. Roku 912 se Igor ujímá vlády a započal tak souvislou řadu ruské dynastie. V roce 945 byl však Igor zabit bouřící se drevljanskou dynastií a vládu nad územím přebírá jeho žena Olga. Po ní nastupuje její syn Svjatoslav I., který vládl v letech 964–972. Předtím, než byl zabit, stihl ustanovit své syny za knížata: Jaropolka v Kyjevě, Olega v Drevljanech a Vladimíra v Novgorodě. Jaropolk však brzy své bratry poráží, vyhání a zmocňuje se vlády nad jejich územím. Na uvolněná místa dosadil své náměstky a stal se „jediným vládcem na Rusi“.

¹⁴ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 81-82.

¹⁵ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 81-82.

¹⁶ ADAMOVÁ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 24.

¹⁷ VÁŇA, Zdeněk. Svět dávných Slovanů. Praha: Artia, 1983, 239 s., s. 142.

¹⁸ Čtení ze starých kronik a legend: Kosmas, Václav Hájek z Libočan, Jan Długosz, Fredgar, Notker, Regino z Prümü, Gall Anonym, Nestor, Dalimil, Karel IV., Vavřinec z Březové, cit. d., s. 94.

¹⁹ VÁŇA, Zdeněk. Svět dávných Slovanů. Praha: Artia, 1983, 239 s., s. 142.

Vladimír se ale brzy vrací a zradou se zmocňuje Kyjeva a odstraňuje Jaropolka. V roce 1015 Vladimír umírá a začíná boj o moc mezi jeho syny. Vítězně z něj vyjde až roku 1036 Jaroslav, který vládl až do roku 1054.²⁰ S jeho smrtí nastává úpadek Kyjevské Rusi a země se opět rozdrobuje na samostatná knížectví, která uznávala svrchovanost Kyjeva jen nominálně.²¹

Po prvních kontaktech Rusů s Byzancí, začali Byzantinci posílat na území Kyjevské Rusi misionáře a roku 864 bylo dokonce zřízeno biskupství. Kníže Oleg tyto zárodky křesťanství potlačil. Křesťanství se začalo vracet za kněžny Olgy, která sama přijala roku 957 v Konstantinopoli křest, ale za vlády jejího syna Svjatoslava bylo opět potlačeno. Křesťanství bylo definitivně přijato za vlády Vladimíra (988?). Prosadila se slovanská liturgie a slovanský bohoslužebný jazyk, což napomohlo k jeho rychlému šíření.²²

Hlavní centrum Kyjevské Rusi byl jednoznačně Kyjev. Skládal se z více částí a byl zbudován podle vzoru Konstantinopole. Na Andrejevské hoře vyrostl knížecí palác, sídlo metropolitů, kostely, kláštery a bojarské dvorce a vše bylo opevněno valem. Obchodníci a řemeslníci se začali usazovat v podhradí zvaném Podol, kde v 11. století žila většina obyvatelstva Kyjeva a ve 12. století bylo i toto podhradí opevněno. Na sever od Kyjeva leželo město Ljubeč, které bylo rezidencí černigovských knížat. Černigov byl podle všeho po Kyjevu nejvýznamnější městem v jižní Rusi. Novgorod byl centrem severní Rusi. Ležel na důležité křižovatce vodních cest a byl pravou metropolí severu. Město bylo rozděleno řekou Volchov na dvě části, západní Sofijskou a východní Obchodní. S Novgorodem jsou spjata dvě další města, která se na něm stala brzy závislá jako jeho „prigorody“ (přidružená města). Severní Ladoga a západní Pskov.²³

1.3 Bulharsko

Bulharský stát byl původně označován jako bulharsko-slovanský a jeho počátek je tradičně datován k roku 681, kdy byl byzantský císař Kónstantinos IV. přinucen uzavřít mír a formálně uznat existenci říše chána Asparucha, který tenkrát velel spojenému vojsku sedmi slovanských kmenů a turkických Bulharů.²⁴

Stát začal vznikat na jih od dolního Dunaje v Moesii. Zde se rozvíjel svaz sedmi menších slovanských knížectví a knížectví Severů, ke kterým se připojili turkitští Bulhaři.²⁵

²⁰ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 12-15.

²¹ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 142.

²² Tamtéž, s. 141-142.

²³ Tamtéž, s. 143-148.

²⁴ RYCHLÍK, Jan a Ivan PAVLOV. *Dějiny Bulharska*. Praha: NLN, 2000, 508 s. Dějiny států., s. 33-35.

²⁵ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 35.

Za vlády chána Kruma (803-814) se říše rozšířila o území Thrákie a Makedonie, na severu zasahovala až k řece Tise²⁶ a Dněstru a na východě k břehům Dněpru. Za Borise I. (852-888/889) bylo připojeno území makedonských Slovanů. Největší rozlohy dosáhla říše za Symeona I., kdy sahala k Jaderskému moři na západě (v dnešní Albánii), po Karpaty na severu a na jihu skoro až k Egejskému moři.²⁷

Symeon I. (893-927) byl jedním z nejvýznamnějších bulharských panovníků. Později byl dokonce označován jako Symeon Veliký. V mládí se mu v Konstantinopoli dostalo vynikajícího vzdělání²⁸ a možná i díky tomu byl v roce 913 korunován jako basileus a spolucísař nezletilého Kónstantina Porfyrogenéta a povedlo se mu proměnit Bulharsko ve skutečnou velmoc. Po konci jeho vlády začala bulharská moc postupně slábnout a roku 1018 se Bulharsko stalo pouhou byzantskou provincií.²⁹

V 9. století už sice bylo plně zformovaným státem, ale nebylo tak přijímáno okolní křesťanskou Evropou, a to z důvodu, že samo Bulharsko křesťanství ještě nepřijalo. Boris I. si toho byl vědom, a tak roku 864 přijal křest z rukou konstantinopolského patriarchy Fótia. Křest přijal ale tajně, a to z důvodu toho, že křesťanská církev byla ještě v 9. století formálně jednotná, věroučné rozdíly mezi západní (později katolickou) a východní (později pravoslavnou) církví už se dávno vytvořily a rozdělily církev na dvě. Boris chápal, že přijetí té či oné verze křesťanství bude mít pro Bulharsko politické důsledky, a tak se snažil zachovat si plnou nezávislost jak na Římu, tak na Konstantinopoli. Donucen okolnostmi přijal Boris na chvíli západní církev, ale po sporech s papežem, se po nějaké době znovu obrátil na církev východní (870). Borisovi se nepodařilo prosadit vytvoření samostatného patriarchátu, získal však vlastního arcibiskupa a tím i církevní autonomii. Sídlem arcibiskupa se stala Pliska a v roce 893 bylo přeneseno do Preslavi. V životopise svatého Klimenta, biskupa v Ochridu, je uvedeno, že Boris založil celkem sedm katedrálních kostelů, které by měly odpovídat i počtu biskupství na bulharském území.³⁰

V Bulharsku byla v této době dvě hlavní centra, Pliska a Preslav. Jako první vznikla Pliska, která byla nejvýznamnějším městem až do roku 893, kdy bylo hlavní město za vlády Symeona I. přeneseno do Preslavi.³¹ Tato změna měla i symbolický význam, Pliska ztělesňovala starou pohanskou víru, zato Preslav víru novou, křesťanskou. I z toho důvodu

²⁶ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 131.

²⁷ RYCHLÍK, PAVLOV, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 51-59.

²⁸ Tamtéž, s. 51-61.

²⁹ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 131-132.

³⁰ RYCHLÍK, PAVLOV, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 50-55.

³¹ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 132.

byla Preslav vybudována honosně s cílem vyrovnat se Cařihradu. Zároveň se rozvíjela i další bulharská města, například Sredec (Sofie), Ochrid a Plovdiv.³²

1.4 Čechy

Až do 9. století jsou Čechy v pramenech málo připomínány a do dějinného vývoje nijak zvlášť nezasahují. Politicky ucelené jádro se tvoří v druhé polovině tohoto století a k silnému kmeni Čechů se připojují okolní méně vlivné kmeny.³³ Jedna z prvních zpráv pochází z roku 814 a zachycuje vztahy mezi franskou říší a Čechami. V tomto roce zemřel Karel Veliký a v jeho životopise od Einharda je zachyceno, které země byly Frankům podrobeny a které uznávaly franskou svrchovanost. Mezi těmito zeměmi jsou uvedeny také Čechy. Einhard napsal:

„...potom všechny cizí a divoké národy, které obývají Germánii, sídlíce mezi řekami Rýnem a Vislou a mezi oceánem a Dunajem, a jež se sice jazykem téměř sobě podobají, avšak zvyky a zevnějškem jsou si velmi nepodobné, zkrotil do té míry, že tyto národy učinil poplatnými; mezi nimi jsou vcelku nejvýznamnější Veleti, Srbové, Obodrici a Čechové – s těmito se totiž srazil ve válce. Ostatní, jichž je daleko větší počet, přijal v poddanství.“³⁴

„Domácí označení území Čechů(...) se poprvé objevuje v protikladu k označení území Chorvatů(...) okolo poloviny 10. století. V téže době je poprvé použito i etnonym Češi, které bylo domácím synonymem za lat. Beheimi, Boemi.“³⁵

Poměrně spolehlivá chronologie českých dějin začíná až druhou polovinou 10. století. Právě v této době se objevuje český stát jako nový mocenský útvar, který začíná, společně se svým vznikem, přitahovat pozornost zahraničních kronikářů a analistů. Ve francké politice hráli Čechy jen vedlejší roli a kronikáře zajímala spíše Velká Morava, jakožto hlavní soupeř Francké říše. O českých Slovanech psali obecně jako o „Bohemani“, ačkoliv věděli, že je na území Čech množství kmenových knížectví, kterým vládla jejich knížata.³⁶

Teritoriálně se český státní útvar v průběhu staletí měnil. Od malého přemyslovského státu, rozkládajícího se v okolí Prahy, se postupně rozšiřoval na úkor ostatních okolních knížat. V 11. století za knížete Břetislava byla k Čechám připojena Morava.³⁷ Ibráhím ibn Jakúb popisuje říši knížete Boleslava I. a uvádí, že její délka od města Prahy do města

³² RYCHLÍK, PAVLOV, *Dějiny Bulharska*, s. 59-60.

³³ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, s. 174-175.

³⁴ ADAMOVÁ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 22.

³⁵ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 167.

³⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Praha: Academia, 1981, 111 s., cit. d., s. 5-6.

³⁷ ADAMOVÁ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 40-41.

Krakova činí tři týdny cesty, což by odpovídalo vzdušné vzdálenosti 400 km. Popis hranic pražského biskupství pocházející přibližně z roku 973 zachycuje, že do říše českých Přemyslovců tehdy patřilo nejen Krakovsko, ale i Slezsko. Jako hranice se uvádějí kmenová území Slezanů, Trebovanů, Bobranů a Dědošanů v Dolním Slezsku a dvě kmenové oblasti Chorvatů, patrně v Malopolsku. Jako východní hranice jsou uvedeny řeky Bug a Styr. Popis je zachovaný v listině Jindřicha IV. z roku 1086.³⁸

Prvním doloženým vládcem Čech byl Bořivoj (druhá polovina 9. století), ale ani ten ještě nevládl celému území Čech, ovládal patrně jen střední a severozápadní část.³⁹ V letech 882–884 si Svatopluk vojensky podmanil česká knížata, ponechal je v jejich důstojenství a vládl jejich prostřednictvím. Bořivoj měl mezi nimi zřejmě zvláštní postavení, protože jen jeho jediného přiměl Svatopluk přijmout křest z rukou jeho arcibiskupa. Roku 888/889 Bořivoj zemřel a vlády v Čechách se na krátkou dobu ujímá Svatopluk. Bořivojův právoplatný nástupce Spytihněv se proto hned staví do čela protimoravské opozice. Spytihněv I. začal v Čechách vládnout roku 894 poté, co zemřel Svatopluk. Společně s dalšími českými knížaty se roku 895 poddal východofranskému králi Arnulfovi a posléze ho požádal o pomoc proti Moravanům, od nichž byli Češi utlačováni. Tímto aktem se také dovršilo sjednocení Čech. Kníže Spytihněv nechal kolem roku 900 zbudovat rotundu sv. Petra na Budči, která je nejstarší stojící stavbou ve střední Evropě.⁴⁰ Spytihněv roku 915 umírá a na trůn nastupuje jeho mladší bratr Vratislav, ten ale umírá pár let poté, roku 921. V době Vratislavovi smrti bylo zřejmě jeho nejstaršímu synovi Václavovi teprve 13 let, byl tedy ještě nedospělý a vlády se ujala jeho matka Drahomíra. S určitostí víme, že Václav vládl roku 925, kdy dal přenést tělo své zavražděné babičky Ludmily z Tetína do Prahy. Václav byl zavražděn deset let poté, 28. září 935.⁴¹ Protože byl Václav hluboce věřící člověk, snažil se vše řešit mírovou cestou, s tím však nesouhlasil jeho mladší bratr Boleslav I. a byl to taky jeden z důvodů, proč zosnoval jeho smrt. Boleslav se po Václavově smrti ujímá vlády a snaží se vzdorovat sílicímu německému tlaku. Po dlouhých bojích s německou říší se nakonec Boleslav s králem Otou I. roku 950 smířil. Za panování knížete Boleslava I. došlo k podstatnému rozvoji a upevnění české státnosti.⁴² A i když byly Čechy na přelomu 10. a 11. století načas ovládány polským

³⁸ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 33.

³⁹ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 174.

⁴⁰ Tamtéž, s. 183.

⁴¹ TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, cit. d., s. 88-94.

⁴² ADAMOVÁ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 36.

knížetem Boleslavem Chrabrým, tak za vlády Břetislava I. (1034-1055), už s natrvalo připojenou Moravou, dostaly základní podobu pro svůj další vývoj.⁴³

Neznámý český autor uvádí, že roku 890 udělil král Arnulf vévodství české Svatoplukovi velkomoravskému. Čerpal z Reginonovy kroniky, ve které je ještě uvedeno, „že dotud měli Čechové nad sebou vévodu ze svého rodu a národa“.⁴⁴ Autor tak spojil počátky českých dějin s dějinami Velké Moravy a učinil tak zřejmě kvůli křtu Bořivoje, který vykonal Metoděj, stejně jako jej vykonal na Moravě a stalo se to pod vládou Svatoplukovou. Datum křtu určil autor zase podle Reginona na rok 894.⁴⁵

K roku 845 existuje zpráva o křtu čtrnácti českých knížat a jejich družiníků v Řezně na dvoře Ludvíka Němce. Neví se však, zda šlo o knížata z celých Čech (*Bohemiae*) nebo pouze o knížata z kmene Čechů ze středočeské kotliny. Kníže Bořivoj přijal křest na Moravě z rukou Metodějových. Po návratu do Čech nechal postavit na Levém Hradci nejstarší kostel na českém území. Toto Bořivojovo jednání vyvolalo v Čechách vzpouru a Bořivoj byl nucen na krátkou dobu odejít do moravského exilu. Po návratu se opět chopil moci a na nedávno založeném Pražském hradě, který se stal ústředním přemyslovským sídlem, nechal vybudovat další kostel. Za vlády Svytýhneva a Vratislava dále narůstaly názorové spory vyvolané šířením křesťanství ze dvou protichůdných směrů. Z Říma uplatňováním latinské liturgie a z Byzance činností velkomoravský věrozvěstů Cyrila a Metoděje.⁴⁶

Původním sídlem českých knížat byl Levý Hradec. Poté, co byl roku 880 založen Pražský hrad, přenesli své sídlo tam. Dočasně sloužil jako sídlo českých vládců i Vyšehrad. Vznikl jako knížecí hradiště v druhé polovině 10. století. Ke konci 11. století tu sídlil i první český král Vratislav II. a nechal zde založit kostel svatého Petra a Pavla.⁴⁷

1.5 Polsko

Poslední etapa vývoje kmenového zřízení na území Polska probíhala během 7. – 9. století. Teprve na sklonku 9. století se v pramenech objevují první zárodky státního života v Polsku. V této době prošlo území Polska mnoha změnami v oblasti hospodářské, společenské, politické ale i duchovní, pomalu vymizela cizí etnika a ustala i expanze do

⁴³ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 174-177.

⁴⁴ „...*ducatum Behemensium, qui hactenus principem suae cognationis et ac gentis super se habuerunt...*“; *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi*, Hannoverae 1890, s. 134.

⁴⁵ TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, cit. d., s. 14-15.

⁴⁶ ADAMOVÁ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 33-36.

⁴⁷ Tamtéž, s. 62.

sousedních oblastí. Výsledkem procesu byla stabilizace domácího osadnictva, definitivní rozdělení společnosti na třídy, vznik státu a vytvoření národnosti.⁴⁸ Počátky polských dějin jsou ještě více nejasné, než je tomu u počátku dějin českých, ale státotvorný vývoj tam probíhal víceméně obdobně. Silný kmen Polanů do sebe pohltil ostatní slabší kmeny. Více zpráv máme pouze z jižní části státu, z Malopolska, kde se vytvořil stát Vislanů, který měl kontakty s Velkomoravskou říší, většinou konfliktního rázu.⁴⁹ Teprve okolo 10. století se objevují v písemných zprávách Polané (kolem Hnězdna a Poznaně) a jejich jméno se postupem času přeneslo na celou zemi, která byla ovládaná jejich panovníky.⁵⁰ Pro Polsko je příznačné to, že se jeho státní aparát začal vyvíjet ve dvou střediscích současně. Bylo to na jihu na horní Visle, v zemi Vislanů s centrem v Krakově a na severu při horní Vartě v kraji Polanů s centrem v Hnězdně. K žádnému velkému soupeření mezi těmito dvěma útvary však nedošlo. Okolo roku 875 se totiž knížectví Vislanů stalo součástí moravské říše.⁵¹

Území polského státu koncem 10. století sahalo zhruba od Hnězdna podél moře k Prusku, Kyjevské Rusi, Krakovu, k řece Odře a po jejím břehu zase zpátky k Hnězdně.⁵² Ibráhím ibn Ja'kúb považoval roku 966 Měškův stát za největší ze čtyř jemu známých slovanských států (obodritský, český, bulharský a polský). Zpráva od kronikáře Thietmara uvádí, že kolem roku 990 odňal Měšek I. českému knížeti Boleslavovi II. nějaké území (*regnum*)⁵³ a patrně šlo o Slezsko. Podle Kosmovy kroniky dobyl polský stát po Boleslavově smrti (roku 999) i Krakovsko. Tím byly všechny etnicky polské země sjednoceny v jednom státě, který je od té doby v západních pramenech nazýván Polsko (*Polonia*) namísto dosavadního označení *Slavinie* (*Sclavania, Sclavia*).⁵⁴ Po předčasné smrti Oty III. se k moci v německé říši dostal Jindřich II. a brzy na to končí mírové vztahy, které spolu Polsko a říše měly a začíná dlouholeté období války. V Čechách v této době vládne krutý a poněkud neschopný Boleslav III. To otevřelo cestu pro Boleslava Chrabrého k tomu, aby Čechy ovládl a započal společný česko-polský postup proti říši. Boleslav Chrabrý pozval tehdy Boleslava III. na jeden z polských hradů, tam ho nechal zajmout a oslepit. Poté táhl do Čech a roku 1003 obsadil Prahu. V Praze byl uvítán jako osvoboditel, protože i sami Češi nebyli s vládou Boleslava III. spokojeni. Polský a český stát se tak spojil pod jedním panovníkem, který sice po meči pocházel z rodu Piastovců, ale po přeslici pocházel z rodu českých Přemyslovců.

⁴⁸ MELICHAR, Václav. *Dějiny Polska*. Praha: Svoboda, 1975, 570 s., s. 25-26.

⁴⁹ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 193-194.

⁵⁰ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 300.

⁵¹ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 31-32.

⁵² HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 313-314.

⁵³ *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*, Berolini 1935, s. 147.

⁵⁴ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 33-39.

Brzy poté byly Čechy zase z polské nadvlády násilně odňaty, ale jednalo se pouze a jen o území Čech, Morava zůstala ještě řadu let součástí polské říše.⁵⁵

První doložený vládce mezi kmeny na území Polska byl Měšek I., který pocházel z dynastie Piastů. Sídlil a vládl na západě Polska v Hnězdně, ale své území brzy rozšířil směrem na sever i na jih. Po Měškovi nastoupil velice schopný syn Boleslav Chrabrý (992-1025).⁵⁶ V prvních letech své vlády pokračoval v Měškově opatrné politice a i nadále podporoval císaře Otu III. ve válkách s Polabskými Slovaný.⁵⁷ Zmocnil do té doby českého Krakovska, založil arcibiskupství nad hrobem sv. Vojtěcha v Hnězdně a nakonec se stal vládcem velké slovanské říše sahající od Baltského moře až k Dunaji a od Polabí po Vislu.⁵⁸ Po smrti Boleslava Chrabrého nastoupil na trůn roku 1025 jeho druhý syn, Měšek II. Měškova vláda nebyla příliš úspěšná, a nakonec byl roku 1034 zavražděn vlastním dvořanem. Měškův syn Kazimír byl brzy poté (asi roku 1037) vypuzen a zanikla ústřední státní vláda. Poté v Polsku vypuklo národní povstání, kterému učinil přítrž císař Jindřich III. když pomohl Kazimírovi zpátky na trůn, ten obsadil Krakov a přesunul tam i svoje sídlo. Po Kazimírovi vládl od roku 1058 jeho nejstarší syn Boleslav II. Smělý, zvaný též Štědrý.⁵⁹

Křesťanství bylo v Polsku přijato za vlády Měška I. roku 966 pod vlivem českého dvora a mělo zásadní vliv na upevnění polského státu a jeho mezinárodní postavení. Díky tomu, že Polsko vstoupilo do křesťanské „rodiny“, mohl se Měšek sblížit s tehdy nejvýznamnějšími představiteli křesťanského světa, s císařstvím a s papežstvím.⁶⁰ Měšek se také postaral o zřízení biskupství v Poznani dva roky po přijetí křesťanství. Ještě za Měškovy vlády se Polsko dostalo pod římskou patronaci a zajistilo si samostatné postavení v rámci římského křesťanského universa.⁶¹ První misijní biskup v Polsku byl Jordan a působil na poznaňském biskupství. Přišel pravděpodobně z dolního Lotrinska roku 968.⁶² Boleslav Chrabrý nechal roku 1000 založit arcibiskupství nad hrobem sv. Vojtěcha v Hnězdně, zároveň „byla polská církev vymaněna z německé pravomoci a podřízena přímo Římu.“ Tomuto arcibiskupství byla podřízena biskupství krakovské, vratislavské a kolobřežské.⁶³

Počátky prvního centra polského státu jsou nejasné, ale je jisté, že již koncem 8. století stál na nízkém pahorku zvaném Lechova hora hrad s opevněným předhradím. V okolí se

⁵⁵ Tamtéž, s. 44-45.

⁵⁶ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 193-195.

⁵⁷ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 37.

⁵⁸ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 315-317.

⁵⁹ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 47-51.

⁶⁰ Tamtéž, s. 35-36.

⁶¹ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 122.

⁶² MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 36.

⁶³ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 315-316.

začala vyvíjet skupina osad, která zároveň poskytovala hradu hospodářské zázemí. V druhé polovině 10. století se na východ od hradu rozvinula jedna osada ve středověké město se čtyřmi opevněnými částmi. Tou osadou bylo již zmíněné Hnězdno. Dalším opěrným bodem piastovské moci byla Kruszwica, která se později stala i knížecí rezidencí a centrem biskupa. Dalším velmi významným městem byla Poznaň, která se roku 968 stala nejen sídlem misijního biskupství, ale snad i sídelním městem Měška I., jeho česká manželka Doubravka zde nechala vystavět kostel Panny Marie. Na cestě z Prahy do Krakova leželo významné řemeslnicko-obchodní centrum v Opoli. Město leží v jihozápadní části Polska, na řece Odře a bývalo pravděpodobně centrem kmene Opolanů. Největším městem byl však Wolin, ležel na stejnojmenném ostrově v ústí řeky Odry. Město mělo silné opevnění a přístav a podle všeho tu stál i maják. Leželo na výhodné pozici a mělo daleké obchodní spoje. Do 11. století byl Wolin svobodným městem, pak ale podlehl polskému státu, a nakonec jeho úlohu převzal lépe strategicky položený Štětín.⁶⁴

1.6 Chorvaté

Předpokládá se, že slovanské kmeny Chorvatů přišly do Dalmácie během migračních pohybů během 7. století.⁶⁵ Území dnešního Chorvatska a předešlé Jugoslávie bylo až do konce 8. století místem mocenského soupeření franské a byzantské říše. Po krátkém oprostění od franské nadvlády roku 819, která byla obnovena v roce 823, zůstali v Dalmatském Chorvatsku domácí vládci, jejichž sídlem byl Nin. Víceméně až v roce 879 za vlády Branimíra bylo Chorvatsko natrvalo začleněno do západní kultury. Jednotný stát, který spojil dalmatské i panonské Chorvatsko se podařilo vytvořit až po pádu východofranské říše v první třetině 10. století.⁶⁶

„Území a státní útvar Chorvatů se v polovině 10. století označovaly Chrobatia, Chroatia. Termín ‚země Chorvatů‘ (Chroatorum terra) se objevuje poprvé roku 928. Označení ‚království Chorvatů‘ (regnum Chroatorum) bylo použito poprvé roku 852, název ‚království Chorvatů a Dalmatinců‘ (Chroatorum Dalmatinorumque regnum) roku 1076, označení ‚království Chorvatska‘ (regnum Chroatae) poprvé teprve kol. 1000.“⁶⁷

Za Tomislava se území rozšířilo až po dolní Drávu, čímž připojil ke svému území Slavonii. Roku 1027 vpadly do Chorvatska Uhři, což mělo za následek „odtržení části území

⁶⁴ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 195-205.

⁶⁵ RYCHLÍK, Jan a PERENČEVIĆ Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 576 s. Dějiny států., s. 20.

⁶⁶ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 126-126.

⁶⁷ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 106.

na jih od Drávy, tj. v zásadě někdejší Posávské Chorvatsko. Z něj vzniklo Slavonské knížectví (krátce Slavonie)“, uherský král Štěpán I. pak dobyté území věnoval Štěpánovi (vnuk Štěpána Držislava), který emigroval do Uher z Benátek. Chorvatské území tak bylo roztrženo na několik částí.⁶⁸

Roku 845 se vlády ujal Trpimír, který byl nepochybně úspěšným panovníkem. Usiloval o upevnění křesťanství, a tak někdy před rokem 852 pozval z kláštera Monte Cassino benediktinské mnichy, kteří s jeho pomocí založili první chorvatský klášter v Rižinicích nedaleko Klisu. Trpimír je zároveň zakladatelem první známé chorvatské dynastie Trpimírovců. Branimír (879-892) je považován za zakladatele nezávislého chorvatského knížectví, i když podle Jana Diakona nepocházel z Trpimírova rodu, ale byl to „jakýsi Slovan“, tedy blíže neurčený velmož. Prvním vládcem nové sjednocené země byl Tomislav (910-928). Zakládal si na silné armádě a loďstvu a vojenská síla Chorvatska za jeho vlády byla značná. Podřídil si dalmatská města, která v té době ještě stále náležela formálně Byzanci a ostrovy Vis, Brač a Hvar. Benátky donutil odvádět Chorvatsku poplatek a Bulhary přinutil po jejich drtivé porážce k uzavření míru. Po konci Tomislavovy vlády následuje období úpadku Chorvatské říše až do doby, než nastoupil na trůn Štěpán Držislav (970-995). Během rozšiřování území se Chorvatsko dostalo do křížku s Bulharskem, se kterým vedla dlouholeté války Byzanc. Přirozeně se tyto dva státy proti Bulharům spojily a porazily ho. Byzantský císař za to Štěpána náležitě odměnil. Byla mu potvrzena držba dalmatských měst a ostrovů a uděleny hodnosti římského patricie a císařského místodržícího.⁶⁹

V Dalmatském Chorvatsku se křesťanství šířilo již od 7. století díky vlivu byzantských pobřežních měst. Centrem byzantské moci na dalmatském pobřeží byl Split, který byl zároveň i sídlem arcibiskupa.⁷⁰ Slované přicházející do oblastí dnešního Chorvatska byli pohané, kteří se ale začali v průběhu 7. století christianizovat zásluhou misionářů, převážně italských. Chorvati byli pokřtěni z rukou Jana z Ravenny. V nově zakládaných slovanských kláštřích se jako liturgický jazyk používala staroslověnština. Roku 864 bylo zřízeno nové biskupství v Ninu podléhající bezprostředně římské kurii, časem se ale římské pravomoci vymklo, a nakonec bylo roku 928 zrušeno a rozděleno mezi jiné diecéze. Biskupství je dáváno do souvislosti s počátky chorvatského písemnictví.⁷¹

⁶⁸ RYCHLÍK, PERENČEVIĆ, *Dějiny Chorvatska*, cit. d., s. 30-34.

⁶⁹ Tamtéž, s. 25-31.

⁷⁰ VÁŇA, *Svět dávných Slovanů*, cit. d., s. 125.

⁷¹ RYCHLÍK, PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*, cit. d., s. 27-31.

Chorvatsko nemělo žádné stálé hlavní město, ale zpočátku byl jakýmsi střediskem Zadar. Po bojích s Benátčany a ztrátě pobřežních měst na počátku 11. století se centrum země přesunulo do Ninu a dalším důležitým městem se stal Biograd.⁷²

1.7 Státní útvary Polabských Slovanů

Západem byli Polabští Slované nazýváni Vendi nebo také Venetové. Oni sami se nikdy za jeden celek nepovažovali. Lid Polabských Slovanů byl tvořen třemi velkými skupinami kmenů. „*Na severozápadě u moře to byli Obodrité, obloukem od středního Labe k ústí Odry se táhlo území Luticů, kteří se také nazývali Vilti nebo Veleti, mezi Sálou a Labem sídlili Srbové, příbuzní lidu v dnešní Horní a Dolní Lužici, na který později jméno Srbů přešlo.*“⁷³

Na území polabských Slovanů nedospěla činnost misionářů, vyslaných císařem Ludvíkem Pobožným, ani misijní aktivita iroskotských mnichů a ani byzantské misie. V době, kdy se v jiných slovanských zemích prosadilo křesťanství, ať už cestou misí nebo sňatků vládců s křesťanskými princeznami, se u Polabských Slovanů stále drželo a vyvíjelo pohanství. Na prahu druhého tisíciletí se dokonce instituce pohanského náboženství upevnily a vytvořily základnu pro silný a houževnatý odpor k přijetí křesťanství.⁷⁴

1.7.1 Obodrité

Obodrité jsou pod svým vlastním jménem rozlišováni teprve od roku 789. Uvádí se, že v této době bojovali na straně Franků. Roku 844 za franské výpravy umírá obodritský král Gostomysl a východofranský král si podřizuje lid i zemi Obodritů a rozděluje ji mezi několik menších knížat. V 10. století uvádí Ibrahim ibn Já'kúb obodritského vládce Nakona mezi čtyřmi nejmocnějšími slovanskými panovníky. Od roku 1043 vládl obodritskému území Gotšalk a pod jeho panství náleželi kromě Vagrů, Polabanů a Obodritů ještě Liňané, Varnové, Kišiné a Čezpěňané.⁷⁵ Gotšalk patřil k nejschopnějším obodritským vládcům, byl spřízněn s dánským králem Knutem a udržoval kontakty s hamburským arcibiskupstvím. Sám byl pokřtěn a snažil se šířit křesťanství i mezi slovanským obyvatelstvem. V roce 1066 však byl svržen během povstání, které obnovilo pohanský charakter knížectví.⁷⁶

⁷² Tamtéž, s. 34.

⁷³ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. České Budějovice: Veduta, 2006, 323 s. Edice XI IM - Světové dějiny., s. 9-10.

⁷⁴ Tamtéž, s. 116-117.

⁷⁵ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 155-157.

⁷⁶ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 91.

Východními sousedy Obodritů byli Varnové, západními Vargové a Polabané.⁷⁷ Kmen Obodritů sídlící kolem Veligardu, byl mezi okolními kmeny nejsilnější a brzy ovládl kmeny, které s ním sousedily na západě a na východě. Obodritské knížectví bylo obklopeno silnými a agresivními sousedy. Nejlepší vztahy mělo s Dánskem, vztahy byly upevňovány i dynastickými sňatky.⁷⁸

Obodritům vládl téměř dvě století rod Mestivojovců. Od Nakona po Gotšalka. obodritská dynastie nevytvářela úřední knížectví, spravovaná vedlejšími větvemi vládnoucího rodu, jak se tomu dělo třeba u Piastovců nebo Přemyslovců. Vláda Mestivojovců byla přerušena jen dvakrát, a to pohanskou vzpourou, po jejím odeznění se moc vrátila vždy do rukou dynastie.⁷⁹ Saský kronikář Helmold uvádí, že po Gotšalkovi se vlády ujímá Krut, který se k moci dostal i díky tomu, že se ti, co zosnovali smrt Gotšalka, obávali, že by jej jeho starší syn Budivoj mohl chtít pomstít, a tak ho jako vládce odmítli. Nakonec byl Budivoj uzurpátorem Krutem zabit v boji. Mladší Gotšalkův syn Jindřich odešel s matkou do Dánska. Ke konci Krutovy vlády se však vrátil, jak píše kronikář Helmold:

„Potom, co Krut, kníže Slovanů a pronásledovatel křesťanstva, sešel věkem, odešel z Dánska Jindřich, syn Gotšalkův a navrátil se do země svých otců.“⁸⁰

Při jedné z hostin, na které se sešli Krut i Jindřich, byl Krut zrazen svou mladou manželkou Slavinou a byl zabit nějakým Dánem z Jindřichovi družiny. Jindřich si pak vzal Slavinu za ženu a „obdržel vládu i zemi.“⁸¹ Za Jindřichovy vlády dosáhla moc obodritského státu vrcholu a sám Jindřich byl titulován jako král. Brzy po jeho smrti se však Obodrité stali cílem agrese sousedních saských aristokratů a v druhé polovině 12. století je obodritský stát ovládnut německou říší.⁸²

1.7.2 Veleti

Veleti se stejně jako Obodrité objevují v písemných záznamech od roku 789, kdy si je podřídil Karel Veliký.⁸³ Lutický kmenový svaz se vytvořil v severovýchodní části území, jehož obyvatelé byli nazýváni Vilti, Veleti a později Lutici. Nejdříve byl tento svaz tvořen

⁷⁷ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 155-156.

⁷⁸ HRABOVÁ, *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 114.

⁷⁹ Tamtéž, 114-115.

⁸⁰ „Factum est autem, posquam Cruto Slavorum princeps et Christiani nominis persecutor confectus est senio, Heinricus filius Godescalci egressus est Dacia et reversus est in terram patrum suorum.“; *Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum*, Lappenberg J. N. (ed.), Hannoverae 1937, s. 66. Český překlad viz: HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Přel. Jan Zdichynec. Praha: Argo 2012. 300 s., s. 78

⁸¹ „principatum et terram“; tamtéž, s. 67.

⁸² HRABOVÁ, *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 139-141.

⁸³ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 137.

čtyřmi kmeny.⁸⁴ Dále do jejich kmenového svazu patřili Stodorané-Hevelové, Kišiné, Čezpěňané, Dolenci, Moričané, Došané, Brižané, Sprévané, Lubušané, Ukrané a Rataři, kteří tak byli nazýváni podle jejich střediska Rethra označovaného za „nejstarší a nejlidnatější metropoli Slovanů a sídlo pohanství.“⁸⁵

Retra se stala centrálním hradištěm lutického svazu čtyř kmenů, a pohanským kultovním střediskem. Adam Brémský o ní píše:

„Ve středu mezi nimi sídlí nejmocnější ze všech Rataři a jejich město, nejpohanštější Retra je sídlem modloslužebnictví. Zde je vystaven velký chrám démonům, jejichž knížetem je Radegast.“⁸⁶

Toto hradiště se bohužel, i přes čtyři sta let usilovného hledání, nikdy nenašlo, a tak se můžeme jen domnívat, kde přesně leželo.⁸⁷

V druhé polovině 11. století, kdy lutický svazek dosáhl největší moci, propukla vnitřní krize. Boje vypukly mezi Dolenci, Ratary a Čezpěňany a příčinou byly spory o čelné postavení, panství a snahy Retry vládnout nad ostatními knížectvími. Boje umožnili i intervenci zvenčí od Obodritů, Sasů i Dánů. Výsledkem rozkolu bylo dobytí Retry halberstadským biskupem Burchardem roku 1068. Zpustošení země a rozboření hradů Jindřichem IV. roku 1069 a to, že se po roce 1093 stali Kišiné, Čezpěňané i ostatní Lutici poplatnými obodritskému králi Jindřichovi.⁸⁸

Roku 967 vzniká biskupství ve Stargardu.⁸⁹ V letech 1023-1024 bylo založeno biskupství v Lubuši.⁹⁰

1.7.3 Srbové

Einhard uvádí, že mezi národy, které si Karel Veliký učinil poplatnými, byli i Srbové (*Sorabi*). K srbské oblasti se vztahuje i pozdější označení *Zurba* nebo *Surbenlant*.⁹¹

⁸⁴ HRABOVÁ, *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 115.

⁸⁵ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 137-138.

⁸⁶ „*Inter quos medii et potentissimi omnium sunt Retharii civitas eorum vulgatissima Rethre, sedes ydolatriae. Templum ibi magnum constructum est demonibus, quorum princeps est Redigast.*“; *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, Hannoverae et Lipsiae 1917, s. 78. Český překlad viz: ADAM BRÉMSKÝ. *Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského Severu*. Přel. Libuše Hrabové. Praha: Argo 2009. 283 s., s. 94.

⁸⁷ HRABOVÁ, *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 110-111.

⁸⁸ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 141.

⁸⁹ HRABOVÁ. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 134.

⁹⁰ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 141.

⁹¹ Tamtéž, s. 191.

Sídla Srbů se k roku 782 uvádějí mezi Labem a Sálou (*campi inter Albim et Salam*). Avšak srbské etnikum zasahovalo patrně dále na západ až k hornímu Mohanu a Regnitz. Stopy původně srbské etnicity by se dali zasadit i do severozápadní čtvrtiny Čech.⁹²

Udává se, že Srbům na počátku 9. století vládl „hrdý král“ Melito, jinde jmenovaný Miliduch, který padl roku 806 při boji s Franky. Postavení Melita k ostatním srbským knížatům není nikde blíže určeno, nicméně právě po jeho smrti se ostatní králové Srbů podrobili Karlu Velikému, ovšem ne na dlouho. Roku 858, ve snaze vymanit se z poplatnosti Frankům, zabili Srbové svého profranského vévodu Čestibora. Roku 937 se stal markrabím Srbské marky Gero, který se snažil vyvražděním domácích vládců rozšířit a upevnit svou moc a své území. Poté co roku 939 vyvraždil na třicet slovanských knížat, která pozval k sobě na hostinu, vypuklo v srbských zemích rozsáhlé povstání.⁹³

⁹² Tamtéž, s. 191.

⁹³ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 191-193.

2. Titulatura slovanských vládců v pramenech

Slovanské státní i protostátní útvary se dělily na menší správní jednotky. Těmi nejmenšími byly *župy*. V jejich čele stáli župané. Slovanské župy byly snad i obdobou toho, co franské vikariáty (*centeny* či *setniny*). Počet a velikost žup se v jednotlivých státech různily. Na severu byly župy menší a v hojnějším počtu, kdežto v oblastech Podunají se nalézaly župy poměrně rozlehlé, tudíž jich bylo méně. Velikost a počet žup se odvíjel nejen od zeměpisné polohy, ale i od hospodářského a společenského vývoje jednotlivých oblastí. Župy se dělily ještě na menší organizace, např. *osady*, *dekanie* nebo *opole* v Polsku, v Čechách to byly pravděpodobně *vicináty*.⁹⁴

Spojením několika žup vznikala knížectví a spojením dvou nebo více takových knížectví vznikal hegemonní útvar, *vévodství* (*ducatus*) nebo *království* (*regnum*). Označení *regnum* se užívalo nejen k vyjádření obecného „panství“, ale také k označení samostatného a nezávislého celku, zatímco označení *ducatus* většinou znamenalo, že se jedná o útvar závislý. Středověká neustálenost pojmů nedává možnost k jednoznačnému rozhodnutí.⁹⁵

V čele takovýchto větších a sjednocených celků stál *vévoda* (*dux*) nebo *král* (lat. *rex*, *regulus*). Slované své panovníky obvykle nazývali *kněz* (stsl. *кнѣзь*), slovem, které mělo původně stejný význam jako germánské slovo *chuning* (*König*, *king*) – král. Označení *dux* bylo velmi často užíváno záměrně pro slovanské panovníky, aby se podtrhl rozdíl mezi nimi a panovníky Franské říše (*rex*, *imperator augustus*). Toto označení (*dux*) není ale adekvátní a úplně přesné, protože původně značilo vlastně *vojvodu*, což je vojenská hodnost. Slovanští panovníci jsou kromě označení král a vévoda nazýváni také jako *princeps*, což je velice mnohoznačné.⁹⁶

2.1 Velká Morava

K roku 678 zmiňují byzantské prameny na západ od Avarů více politických útvarů. Mezi jejich vládce se počítala knížata (*archontes*), králové (*rhéges*) a vévodové (*exarchoi*) ze středního Podunají. Od přelomu 8. a 9. století, kdy se Morava dostala do zorného pole franské říše, máme zprávy o útvarech „*Slovanů, sídlících kolem Dunaje*“ a jejich vévodech (*duces*), ti vystupovali vedle avarského *kagana*, *tuduna* a velmožů.⁹⁷ Roku 822 se ve Frankfurtu nad

⁹⁴ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 133.

⁹⁵ Tamtéž, s. 133-134.

⁹⁶ Tamtéž, s. 134-136.

⁹⁷ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s.

Mohanem konal dvorský sjezd syna Karla Velikého, římského císaře Ludvíka Pobožného. V zápisu z něj se poprvé objevuje pojem království Moravanů (*regnum Moravorum*).⁹⁸

Mojmír I., jako první vládce Moravy, vystupoval pod titulem moravský vévoda (*dux Moravorum*) a později uplatnil svoji moc, která mu díky tomuto postavení náležela, i v Nitransku po vyhnání Pribiny (*quidam Priwina*) – toto označení říká, že Pribina byla vlastně jen údělným knížetem.⁹⁹ V spise líčícím christianizaci karantánských Slovanů *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* se udává, že „*jakýsi Privina, vyhnáný od Mojmyra, vévody Moravanů nad Dunajem, přišel k Ratbodovi*“.¹⁰⁰

Vláda a moc moravských panovníků byla považována za monarchickou. Panovníci byli někdy označováni termíny dosti obecnými s významem „vládce“ (*princeps* nebo *archón*). Pro Rostislava užívala franská analistika označení „*menší král, králek*“ (*regulus*), většinou byl však titulován jako „král“ (*rex*). Podobně na tom byl i Svatopluk. Fuldské a další od nich odvozené východofranské letopisy se spokojily s označením *dux* (vůdce, vévoda).¹⁰¹ Moravské životopisy Konstantina a Metoděje zaznamenávají žádost Rostislavovu k byzantskému císaři Michaelu III., která začíná slovy: „*Rostislav, kníže moravský, z vnuknutí Božího a po úradě se svými knížaty a s Moravany vypravil poselství k císaři Michaelovi*...“¹⁰² Metodějův životopisec pak napsal: „*Stalo se v ty dny, že Rostislav, kníže slovanský, se Svatoplukem vypravili poselství z Moravy*...“¹⁰³

Svatopluk I. díky své důsledné práci na posílení vztahů s Římem získal, za spolupráce arcibiskupa Metoděje a pod římskou patronací sv. Petra, roku 880 „*potvrzení samostatného postavení pro sebe a své věrné velmože (nobiles viri fideles) a všechen lid své země (cum omni populo terrae tuae)*“.¹⁰⁴ Současně získal, díky svému velmi dobrému postavení jak ve střední Evropě, tak v Římě, papežské označení *jediný syn* (*unicus filius*), které bylo za normálních okolností dáváno pouze císařům nebo kandidátům na tuto hodnost. Po mocenském a politickém vzestupu Velké Moravy i Svatopluka samotného, následovalo jeho povýšení do hodnosti královské (*rex*) roku 885. Později se znovu uvádí a zdůrazňuje teokratický původ

⁹⁸ ADAMOVÁ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české*, cit. d., s. 23.

⁹⁹ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 64.

¹⁰⁰ HAVLÍK, *Velká Morava a střeoevropští Slované*, cit. d., s. 189.

¹⁰¹ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 75.

¹⁰² „...*Rostislavъ bo moravъskъi knęzъ, bogomъ oustимъ, sъvětъ sъtvori sъ knęzi svoimi i s moravlęny posъlasta iz Moravy k cęsarju Michailou*...“; in: BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. Vol. 2, Textus biographici, hagiographici, liturgici*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1967. 360 s., s. 98. Český překlad viz „*Život svatého Konstantina*“; in: VAŠICA, Josef. *Literární památky epochy velkomoravské 863 – 885*. Praha: Vyšehrad 1996. 340 s., s. 249.

¹⁰³ „...*Rostislavъ knęzъ slověnskъ, sъ Svętorъlkъmъ, posъlasta iz Moravy k cęsarju Michailou*“; in: *Magnae Moraviae fontes historici*..., cit. d., s. 143. Český překlad viz „*Život svatého Metoděje*“; in: VAŠICA, *Literární památky epochy velkomoravské*, cit. d., s. 281.

¹⁰⁴ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 65-68.

Svatoplukovi moci. Tento titul, *rex Sclavorum*, potvrdilo ten samý rok papežství, kdy papež Štěpán V. odpovídal Svatooplukovi na jeho žádost o rozsouzení sporu v moravské církvi obsáhlým listem začínajícím: „*Biskup Štěpán, sluha sluhů božích, Zuentopolkovi, králi Slovanů (Zuentopolco regi Sclavorum)*.“¹⁰⁵ Tyto údaje a oslovení nutí k domněnce, že Svatoopluk nebyl jen univerzalistickou kurií uznán panovník, ale že mu z titulu jeho postavení příslušela i hodnost a označení král. To potvrzuje i Regino z Prümü, který Svatoopluka králem nazývá a zmiňuje se o Svatooplukově dosažení královské hodnosti.¹⁰⁶ Kronikář Regino zachycuje ve svých zprávách i Svatooplukovu smrt (894), v jedné z nich vypráví o Svatooplukovi jako o velkém vládci:

„*V těchto dobách také asi skončil svůj život Zuentibolch, král moravských Slovanů (Zuendibolch rex Marahensium Sclavorum), muž mezi svými velmi prozíravý a duchem důvtipný.*“¹⁰⁷

Jako další mu byl udělen titul *comes*, který byl čestným označením člena fiktivního komitátu papežů jako hlavy křesťanského světa. Označení *ra.isu r-ru* („hlava hlav“ či „vládce vládců“) a *malik* (král) použil Ibn Rosta a označení *padišáh*, což na Východě znamená vlastně císař, můžeme nalézt v perské kronice, ve které píše Gardízi o vládci, který nosí korunu a je vrchním vládcem.¹⁰⁸

Pro Mojžíra II. použil Konstantin Porfyrogennétos titul *archón megas* („hlavní, velký vládce“). Běžným označením bylo ale *vladyka*, a to i pro podřízená knížata.¹⁰⁹

2.2 Kyjevská Rus

První zprávy o Rusi z roku 839 uvádějí, že tomuto národu vládl *král (rex)* zvaný *kagan (chaganus)*. Ruský král (*chakan e-Rus*) je v téže době připomínán i Ibn Rustou, podle něhož byl titul *chakan* označením jejich krále (*malik*). Podle kroniky *Hudúd al-Álam* se jako *padišáh* tituloval chazarský *chakan* a oba tyto tituly měly ve východním prostředí význam „císař“, na západě byl překládán jako *rex* – král. U Slovanů byl ale král (*rex, malik*) označován jako *k.ná(n)z*, tj. *кнѣзь*, rusky *knjazь*, což v češtině znamená *kníže*. A proto, aby se zdůraznil význam ruského vládce, začalo se používat označení „*veliký kníže*“. Konstantin

¹⁰⁵ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 66-68.

¹⁰⁶ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 257-258.

¹⁰⁷ „*Circa haec etiam tempora Zuendibolch rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum*“; *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon*, cit. d., s. 143.

¹⁰⁸ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 63-75.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 75.

Porfyrogennétos ve svém díle označoval ruská knížata víceznačně *velitel, panovník, kníže (archón)* a Olgu jako „*vládkyně a kněžna Rusi*“ (*hégemón kai archontissa Rhósias*).¹¹⁰

Ruští vládci Vladimír a Jaroslav byli v západních pramenech označováni, jako králové a jejich panství jako *království (regnum)*. Bruno Querfurtský pak označil Vladimíra „*představeným králem Rusů, velkým pro své království a bohatství*“.¹¹¹ Adam Brémský tituloval Jaroslava „*králem svatým*“¹¹², Petr Damiani užíval označení „*král Rusů*“ (*rex Russorum*) a kyjevský metropolita Ilarion použil ve svém díle *O zákoně a milosti* označení „*zbožný kagan*“.¹¹³

Při uzavření mírové smlouvy s Byzancí roku 911, vystupoval Oleg jako „*veliký ruský kníže (knjazь) v čele všech, kteří byli pod jeho rukou, světlych a jasných knížat i svých velikých bojarů*“.¹¹⁴ Igor v textu mírové smlouvy, kterou dojednali jeho vyslanci v Konstantinopoli (roku 944), vystupuje jako *veliký ruský kníže*. Stejným titulem byl označen i Svjatoslav roku 977. „*Roku 959 se ruská královna Helena (Olga) (regina Rugorum) obrátila na císaře Otu I. snad s žádostí o vyslání vhodných misionářů*“.¹¹⁵

2.3 Bulharsko

„*Nejvyšší moc mezi Bulhary soustřeďoval ve svých rukou veliký chán (qan, khan, kan, kanas hybégé – kanas hivigi), jinak označovaný jako archón (kníže-vládce) tón Bulgarón, archégos (vůdce), kyrios (pán) Bulgarias, hégemón (vládce), rhéx (král) čili kънезь*“.¹¹⁶ Termín *kънезь* byl používán jako domácí ekvivalent k latinskému *rex* (král) v pramenech jazykově a provenienčně starobulharských: *Kněza našego bolgarska imenem Simeona, Borisa knęza balgarska*.¹¹⁷

Omurtag je v nápise o založení Přeslavi označen jako *veliký chán z boží milosti (ho ek theu archón estin)*.¹¹⁸

¹¹⁰ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 11-13.

¹¹¹ „*Senior Ruzorum, magnus regno et divitiis*“; in: „*Epistola Brunonis ad Henricum regem*“, in: *Monumenta Poloniae Historica/Pomniki dziejowe Polski*, tom pierwszy, Bielowski A. (ed.), Lwów 1864, s. 224.

¹¹² „*rex sanctus Gerzlef*“; in: *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis*, cit. d., s. 99.

¹¹³ „*blagověrněť kaganě*“, „*Слово о законе и благодати митрополита Илариона*“; *Библиотека литературы Древней Руси*, том 1, XI – XII века, Санкт-Петербург: Наука 2004, 543 s., s. 59.

¹¹⁴ „*Olga velikago knjazja Ruskago. i otъ vsehъ iže sutъ podъ rukoju jeho. svěťlychъ bojarъ...*“; in: *Ипатьевская летопись*, Полное собрание русских летописей. Том второй. Москва: Языки славянской культуры 2001, 648 s., s. 23.

¹¹⁵ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 11-23.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 44.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 44.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 45.

Symeon začal jako první používat titul *císař a samovládce Bulharů* (*basileus kai autokratór tón Bulgarón*) a pokud bylo potřeba vyjádřit nárok na spoluvládu v Byzanci, tak se připojovalo *i Romejů* (*kai Rhómaión*).¹¹⁹ Roku 913 přitáhl Symeon se svým vojskem k Cařihradu poté, co strýc mladičského Konstantina VII. (později zvaného Porfyrogennétos) Alexandr přestal dodržovat smlouvy s Bulharskem. Alexandr ale během Symeonova tažení umírá a nový regent, patriarcha Nikolaos Mystik uzavřel se Symeonem mír. Ten měl být stvrzen sňatkem Konstantina a Symeonovy dcery, ale dohoda o zasnoubení byla zrušena císařovou matkou Zóe. Tím začala další válka mezi Byzancí a Bulharskem. Roku 919 se moci v Byzanci chápe admirál Romanos Lakapenos, který oženil mladičského císaře se svojí dcerou a stává se „spoluvládce“ říše jako císař Roman I. (920-944).

„Symeon na to reagoval tak, že přijal podle byzantského vzoru titul ‚cara a samodržce‘, tedy ‚císaře a samovládce‘ (*basileus kai autokratór*) Bulharů a Řeků. Titul ‚car‘, kterým měla být původně vyjádřena rovnocennost Bulharska s byzantskou říší, pak používali všichni Symeonovi nástupci.“¹²⁰

Symeonův syn, Petr I. (927-970) uzavřel s Byzantinci mír, který byl ještě upevněn sňatkem Petra s Marií, vnučkou spolucísaře Romana I. Lakapena. Byzanc uznala Petra za „*cara Bulharů*“, což bylo sice méně než titul jeho otce, který se považoval za rovnocenného s byzantským císařem, ale zároveň měl tento „*nižší titul cara*“ stejnou úroveň, jako západoevropský titul *král* (*rex*), který znamenal mnohem víc než jen pouhý kníže-vladař.¹²¹

2.4 Čechy

V čele české společnosti stáli mocní feudálové, které autoři v pramenech označovali jako knížata, kněží, *principes*, *virii nobiles*, *primates*, *iudices* nebo *duces*. Svoji reálnou moc opírali o bohatství a vojenskou sílu své družiny.¹²² „V pramenech byli panovníci Čechů označováni *кнѣзь* (češskij *kněz*). Vratislav byl *кнѣзь* (въ *Česěchъ*), Václav byl *češskij kněz*. V zahraničních pramenech byli Václav i Boleslav I. označeni za krále (*reges*); též *al-Masúdí* obdařil Václava titulem *malik-král* a jeho otec Vratislav I. byl odlišen od jiných *podřízených i menších knížat v zemi*; Boleslav I. byl odlišen od ‚*podkrálka*‘.“¹²³ Čeští panovníci byli zvykle označováni spojením dvou funkcí *dux et princeps* (vévoda, vlastně vojevoda a vládce) nebo *princeps et dux* (Spytihněv, Vratislav). Dále je možné se setkat i

¹¹⁹ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 44.

¹²⁰ RYCHLÍK, PAVLOV, *Dějiny Bulharska*, cit. d., s. 60-61.

¹²¹ Tamtéž, s. 62.

¹²² ADAMOVIČ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 21.

¹²³ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 179-180.

s označením *rector*, případně *nejvyšší (nejpřednější) vládce (summus princeps)*. V pramenech jsou zaznamenány označení *princeps vel rector, princeps seu gubernator, dux et prepositus unius gentis*. Mezi běžná označení patřilo *dux*, nebo obecné *princeps*. Užívala se i označení *dominus dux, dominus terrae, gospodъ (gospodina svojego knęza)* a *iudex (alium iudicem elegerunt)*. V pramenech z řeckého prostředí bylo užíváno obecné označení *archón*. „Vcelku měl český vévoda funkci vůdce, knížete, soudce, vládce, ochránce a pána.“¹²⁴

Kníže nebo župan Bořivoj, syn Gostivíta, je v pramenech jmenován až od poloviny 10. století (*češskyj knęzъ, imenemъ Borivoj, quidam comes nomine Boriwoy, dux Boemorum*). O Bořivojově životě víme hlavně z pozdějších legend a ta nejbližší jeho době, ho označuje za „jakéhosi hraběte“ či „župana“ (*quidam comes*), později za vládce-knížete (*princeps*). Legendy se přímo nezmiňují o tom, jak se Bořivoj stal vládcem českého knížectví, ale „uvádějí, že přijel na dvůr ‚svého‘ krále Svatopluka v záležitosti své a lidu, který mu byl svěřen (*negocii sui populique sibi commissi causa ducem suum vel regem Zuentepulc Moravie adiit*), tj. Bořivoj zde vystupoval jako Svatoplukem pověřený vládce v Čechách.“¹²⁵

Nejenom v českých, ale i v uherských pramenech se setkáváme se jménem Spytihněvova bratra, knížete Vratislava I. (*knęzъ въ Чесѣхъ, princeps, dux et princeps, dux*). Ten byl jako první zvolen domácími českými velmoži (*populi, qui eis regionis nobiles fuerant, congregantes se elegerunt Waratizlaum ducem et principem*), a to za souhlasu lidu, tj. státoporné vrstvy (*publico consensu*). Po Vratislavově smrti „postavili Češi na dědičný stolec knížete Václava“ (*postaviše Česi knęza Vešteslava na stolě dědъ, electus dux*), jeho syna, obdobným způsobem – přiměli ho zaujmout dědičný stolec (*postaviše Češi knęza Vešteslava na stolě dědъni*). Václav byl zavražděn „bratrem krále Čechů“ Boleslavem, který se stává novým vládcem, králem Čechů (*regem Boemiorum*). Podle relace Ibráhíma ibn Jakúba z roku 965, byl Boleslav (*Bújislaw*) králem (*malik*) Prahy (*F.rághá, B.rágha*), Čech (*Bújama*) a *K.r.kúia*.¹²⁶ Arabský kupec a diplomat tak doložil tehdejší českou vládu v Krakově.¹²⁷

Roku 1085 obdržel Vratislav II. v Mohuči královský titul od římského krále Jindřicha IV. Vratislav byl tak odměněn za poskytnutou vojenskou podporu. Nedlouho poté byl korunován trevírským arcibiskupem Engelbertem na Pražském hradě. Královský titul však získal pouze pro svoji osobu, tedy *ad personam*.¹²⁸

¹²⁴ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 179-180.

¹²⁵ Tamtéž, s. 167-168.

¹²⁶ Tamtéž, s. 168-180.

¹²⁷ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 33.

¹²⁸ ADAMOVIČ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 48.

Vladislav II. získal královský titul roku 1158 na říšském sněmu v Řezně od císaře Fridricha Barbarossy. Opět se jednalo o odměnu za poskytnutou pomoc. Bylo to v boji proti Milánu a Vladislav byl korunován českým králem ihned po dobytí města.¹²⁹

2.5 Polsko

V čele Polanů stál vládce (*princeps*) či vévoda (*dux, Poleniorum dux, Polonorum dux*), domácími názvy kníže (*knieżdz*), označovaný převážně v raném období král (*Misaca rex*)¹³⁰, který „spravedlivě vládl lidu“ (*populum iustitia gubernabat*). Území vládce bylo označováno jako vévodství (*ducatus*) nebo království (*regnum Polonorum*).¹³¹

Ibráhím ibn Jakúb se kolem roku 965 v souvislosti se zprávou o Krakovsku zmiňuje o králi severu jménem *M.š.k.a.*, tj. o Měškovi I.¹³² Měšek I. se v letech 966-967 sblížil s císařem Otou I. a od této doby je Widukindem zaznamenáván jako „přítel císařův“.¹³³ Od Thietmara se dozvídáme, že byl Měšek císaři věrný a že mu platil poplatek za území.¹³⁴

Roku 997 přebýval na dvoře Boleslava Chrabrého pražský biskup Vojtěch. Pocházel z českého knížecího rodu Slavníkovců a byl osobním přítelem císaře Oty III. Po vyvraždění Slavníkovců, které se odehrálo roku 995, se už do Čech nikdy nevrátil. Boleslav ho vyslal na misijní cestu do Prus, avšak hned na polsko-pruských hranicích byl Vojtěch Prusy zabit (997). Boleslav vykoupil jeho tělo, uložil jej v Hnězdně a brzy na to uznal papež Vojtěcha za svatého. Vojtěchova smrt sblížila (ještě více) polského knížete Boleslava s císařem Otou, který přátelství, které choval k Vojtěchovi, přenesl na Boleslava. Ota zašel dokonce tak daleko, že Boleslavovi odpustil poplatky do té doby placené německé říši. Od kronikáře Galla je pak zaznamenáno, že císař:

„vzal císařský diadém ze své hlavy, položil ho na Boleslavovu hlavu na znamení přátelství a na vítěznou korouhev mu dal darem hřeb z kříže Páně s kopím svatého Mauricia.“¹³⁵

Boleslavovi se královskou korunu podařilo získat až na sklonku jeho života. Poté, co roku 1024 zemřel císař Jindřich II., využil zmatků v říši a nařídil svým biskupům, aby ho korunovali na krále Polska. Nikoho nežádal o souhlas. Ani papeže a ani nového císaře

¹²⁹ ADAMOVIČ, LOJEK, SCHELLE a TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české*, cit. d., s. 48.

¹³⁰ „*Misacam regem*“; in: *Widukindi monachi Corbeiensis Rerum gestarum Saxoniarum libri tres*. Waitz G. et Kehr K. A. (edd.), Hannoverae 1935, s. 141.

¹³¹ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 128.

¹³² Tamtéž, s. 128.

¹³³ „*Misacam amicam imperatoris*“; in: *Widukindi monachi Corbeiensis Rerum*, cit. d., s. 144.

¹³⁴ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 36.

¹³⁵ GALLUS ANONYMUS. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Přel. Josef Förster. Praha: Argo 2009. 163 s., s. 33.

Konráda II. Ke korunovaci došlo na jaře roku 1025 v Hnězdně a byla symbolem polské nezávislosti a svrchovanosti a zároveň měla zamezit rozdrobení Polska po jeho smrti, která přišla velmi brzy po jeho korunovaci, ještě toho samého roku.¹³⁶

Za svého nástupce označil Boleslav svého druhého syna, Měška II. Ten zahájil svoji vládu královskou korunovaci. Netrvalo to dlouho a moc polského krále se zhroutila pod náporom mocných sousedů. Měšek byl roku 1031 vyhnán a hledal útočiště u českého knížete Oldřicha. Brzy poté se Měšek opět vrací na polský trůn, ale už není králem a byl okolnostmi donucen uzavřít s císařem dohodu v níž se oficiálně zřekl královské hodnosti.¹³⁷

2.6 Chorvatsko

„Chorvatští panovníci byli v 9. století označováni většinou ‚vévoda‘ (*dux*), ‚vládce‘ (*princeps, archón*).“¹³⁸ Pouze Zdeslav a Branimír měli v papežských listech titul *comes* – označení příslušníka čestného komitátu papežů. V 11. století se panovníci titulovali „král Chorvatů a Dalmatinců“ (*Chroatorum rex Dalamatinorumque*) nebo „král Chorvatska a Dalmácie“ (*rex Chroatae atque Dalmatiae*).¹³⁹

Po smrti Karla Velikého (814) začala franská říše rychle slábnout a proces byl dovršen verdunskou smlouvou z roku 843, kdy byla franská říše rozdělena mezi tři syny Ludvíka I. Pobožného a území dnešního Chorvatska připadlo východofranské říši, které vládl Ludvík Němec. Roku 819 vypuklo v Posávském Chorvatsko povstání proti franské říši vedené knížetem Ljudevítem. Kniže přímořských (dalmatských) Chorvatů a Gabčanů Borna, se k povstání nepřipojil, zachoval věrnost Frankům a přijal titul „vévoda Dalmácie a Liburnie“.¹⁴⁰

Roku 845 započala vláda Trpimíra I., který je jako první označován v pramenech za „vévodu Chorvatů“ (*dux Chroatorum*). Saský mnich Gotšalk jej označuje přímo jako „krále Slovanů“.¹⁴¹

Po Trpimírovi se stává knížetem jakýsi Domagoj (asi 864-876), který zřejmě nepocházel z dynastie Trpimírovců. Domagoj za své vlády bojoval mimo jiné s Benáťany. Během bojů s nimi zemřel a pro utrpení a škody, které Benátkám způsobil, byl nazván

¹³⁶ MELICHAR, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 47.

¹³⁷ Tamtéž, s. 47-48.

¹³⁸ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 106.

¹³⁹ Tamtéž, s. 106.

¹⁴⁰ RYCHLÍK, PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*, cit. d., s. 23.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 25.

benátským kronikářem Janem Diakonem „nejhorším knížetem Slovanů“ (*pessimus sclavorum dux*).¹⁴²

Branimír (879-892) byl po svém nástupu na trůn přijat se vším lidem a všemi zeměmi jako „nejdražší syn“ pod římskou ochranu. Samostatné postavení Chorvatska pod římskou patronací zůstalo i za dalších panovníků. Mutimírově vládě byl připisán výslovně teokratický původ (*divino munere iuvatu Chroatorum dux*).¹⁴³

Tomislav se jako první chorvatský panovník zval králem a byl titulován Římem *rex, král Chorvatů (rex Croatorum)* a též *milý syn (dilectus filius)* Říma.¹⁴⁴ Podle *Dukljanské kroniky* se korunovace uskutečnila v roce 925 na zvláštním korunovačním shromáždění (*saboru*) za účasti „všeho lidu“ na Duvanjském poli. Pověst o „Duvanjském saboru“ moderní historická bádání nepotvrzují. Korunovace byla možná i díky velké politické a diplomatické podpoře papeže Jana X. Povýšením dosavadního knížectví na království bylo demonstrováno tím, že Chorvatsko není v podřízeném stavu vůči západnímu císaři. Byzanc toto nové postavení přijala celkem bez námitek.¹⁴⁵

Štěpán Držislav, který zachoval přátelství s Byzancí, byl splitským arcibiskupem jako první z chorvatských panovníků korunován podle byzantského ceremonielu králem Dalmácie a Chorvatska (*rex Dalmatiae et Chroatae*).¹⁴⁶

Roku 1075 se na trůn dostal někdejší bán Demeter Zvonimír. Zvonimír tehdy vystupoval jako „z Boží milosti kníže Chorvatska a Dalmácie“ (*Dei gratia Croatiae Dalmatiaeque dux*). Jeho nárok na trůn byl problematický a část šlechty jej neuznala. Obrátil se tedy na pomoc k papeži Řehořovi, ten „vyslal do Chorvatska jako svého legáta opata Gebizona, který ‚za přítomnosti duchovenstva a všeho lidu‘ v bazilice sv. Petra v Solinu Zvonimíra korunoval na ‚krále Chorvatska a Dalmácie‘“.¹⁴⁷ Po tom, co upevnil své postavení v Římě, odkud přijal královskou korunu, přijal také hodnost papežského legáta. Králem (*krabъ chъrvatъskъ*) se stal teprve po volbě lidu (*populi electione*) roku 1076.¹⁴⁸

¹⁴² Tamtéž, s. 25-26.

¹⁴³ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 101.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 101.

¹⁴⁵ RYCHLÍK, PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*, cit. d., s. 30.

¹⁴⁶ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 102.

¹⁴⁷ RYCHLÍK, PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*, cit. d., s. 39.

¹⁴⁸ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 106.

2.7 Státní útvary Polabských Slovanů

2.7.1 Obodrité

Životopisec dánského a obodritského panovníka Knuta Lawarda o označení vládce u Obodritů píše, že označením vládce u Slovanů byl termín *knese*, který znamená „pán“, ale který Dánové překládají jako „král“ (*rex*).¹⁴⁹ Roku 804 se připomínali vládcové Obodritů (*principes Sclavorum*), k roku 844 „králkové“ (*reguli*) nebo králové (*reges*) a také knížata (*duces*) jednotlivých knížectví. V 8. – 9. století byl král Obodritů „první mezi rovnými“ (*primus inter pares*), od 10. století šlo už o skutečného monarchu.¹⁵⁰

V roce 789 poskytli Obodrité, v čele se svým vládcem Vicanem (*princeps Witzan*) pomoc Karlovi Velikému proti veletskému králi Dragovítovi. Vican byl později (795) označen jako král (*rex Abodritorum*) a vazal (*vassus*) Karla Velikého. Když Vican padl v boji se Sasy, nastoupil na jeho místo Dražek (*Thrasco dux Abodritorum*), ke Karlovi roku 804 přibyla další obodritská knížata, kterým císař výslovně ustanovil za krále Dražka. Poté, co byl Dražek zavražděn Dány na tržišti v Reriku, převzal královskou moc (*regiam potestatem*) Slavomír. Tuto moc měli i Gostomysl a Čedrag. Jiná zpráva udává, že byl na trůn dosazen císařem (*dedit illis regem*).¹⁵¹

Roku 844 zahynul obodritský král (*rex*) Gostomysl a východofranský král si podřídil zemi a její lid (*populum*) poručil více knížatům (*per duces*). Jinde se uvádí, že si podřídil všechny králky (*regulos*), anebo že se po Gostomyslově smrti ostatní knížata podřídila sama.

Informace z tzv. *Bavorského geografa* udávají, že Obodrité měli 53 hradů-žup, které byly rozděleny mezi jejich knížata (*per duces suos partitae*). To naznačuje členění Obodritů na jednotlivá knížectví.¹⁵²

Obodrité se znovu připomínají v letech 858 a 862, kdy o samostatnost usiloval vévoda (*dux eorum*) Davomysl (*Tabomuiselo*). Byl označen též jako „králek“ (*regulus*). Není známo, zda byl vládcem jen vlastních Obodritů nebo většího území.¹⁵³

Obodritská *Sclavania* (slovanská část hamburského arcibiskupství) byla nejmocnější za vlády Goštalka. Do jeho panství náleželi Obodrité, Vargové, Polabané, Liňané, Varnové, Kišiné a Čezpěňané. Těm všem vládl Goštalk pevnou rukou jako král (*Sclavos ita perdomuit*

¹⁴⁹ „Usuali quidem locutione causa dignitatis vel reverencie knese quemlibet vocare consuevit. Hoc est dominus. Et hoc Dani abusive interpretantes regem esse affirmant.“; in: „*Vitae Kanuti ducis Slesvicensis*“. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. Tomus XXIX*, Hannoverae 1892, s. 14.

¹⁵⁰ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 160.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 155.

¹⁵² Tamtéž, s. 155-156.

¹⁵³ Tamtéž, s. 156.

ut eum quasi regem timerent).¹⁵⁴ Goštalk získal vládu dědičným následnictvím (*pervenit principatus hereditaria successione*).¹⁵⁵

Roku 1066 byl Goštalk svržen a do čela státu Obodritů se dostává vagrijský kníže Kruto (*Cruto*). Roku 1075 byl zabit nejstarší Goštalkův syn Budivoj, který se pokusil Kruta svrhnout. Od té doby byl Kruto mocným samovládcem (*tyrannus*) a získal panství v celé zemi – *dominium in universa terra Slavorum*.¹⁵⁶ Mladší Goštalkův syn Jindřich (*princeps Slavorum in Wagria*) získal saskou a dánskou pomoc a povedlo se mu zbavit se Kruta (kolem 1090) a opanoval slovanské národy. Helmold ho zval „králem Slovanů“ (*rex in omni Slavorum Nordalbingorum provincia*)¹⁵⁷. Okolo roku 1093 se však Slované přebývající východně a jižně proti Jindřichovi vzbouřili a zvolili si vlastního pohanského knížete. Heinrichovi ale opět pomohli Sasové a Dánové a vzpouru ještě ten samý rok potlačili.¹⁵⁸ Helmold o Jindřichovi napsal, že ovládal

„všechny země Slovanů, které jsou mezi Labem a Baltickým mořem a prostírají se do velké dálky až k zemi Polanů. Nad těmi všemi vládl Jindřich a byl nazýván králem ve všech krajích Slovanů a Nordalbingů.“¹⁵⁹

Po Jindřichově smrti se říše rozdělil mezi jeho syny Knuta a Svatopluka. Kolem roku 1130 byl Knut korunován německým králem Lotharem III. na *rex Obodritorum*¹⁶⁰, kdy císař vložil korunu na hlavu Knutovu (*et posuit imperator coronam in caput eius*).¹⁶¹ Knut brzy poté umírá a celá říše tak připadá Svatoplukovi.¹⁶²

2.7.2 Veletí

Roku 789 „vystupoval král (*rex*) Dragovít jako nejstarší a nejváženější rodem nejpřednější z ostatních malých králů (*reguli*) Veletů, kteří se řídili jeho příklady a činy.“¹⁶³ Vystupoval ještě spíše jako *primus inter pares*, tj. mezi ostatními vládci Veletů. Téhož roku podnikl Karel Veliký tažení proti Veletům, kteří nedbali jeho příkazů a pokračovali v útocích na Obodrity. Výsledkem tažení bylo, že se král Slovanů (*rex Sclavorum*) Dragovít Karlu

¹⁵⁴ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis*, cit. d., s. 162.

¹⁵⁵ *Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica*, cit. d., s. 47.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 52.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 72.

¹⁵⁸ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 155-160.

¹⁵⁹ HELMOLD Z BOSAU. *Kronika*, cit. d., s. 82.

¹⁶⁰ VYKYPĚL, Bohumil. *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 327 s. *Studia etymologica Brunensia*, s. 131-132.

¹⁶¹ *Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica*, cit. d., s. 97.

¹⁶² HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 158.

¹⁶³ Tamtéž, s. 141.

Velikému podřídil.¹⁶⁴ Starý vévoda či král Dragovít také slíbil platit roční tribut, odeslal rukojmí a podle jeho příkladu jednali i ostatní velmoži a knížata (*primores ac reguli*) Veletů.¹⁶⁵ Letopisy uvádějí, že Dragovít za své postavení vděčil tomu, že ostatní vládce (*reguli*) Veletů „předčil vznešeností rodu a autoritou stáří“.¹⁶⁶ Obecně je ale jednota čtyř lutických kmenů v pramenech charakterizována tak, že „nemají krále“. V 10. století mizí z pramenů i jména lutických vojevůdců.¹⁶⁷

Podle zpráv stačilo i „špatné znamení“, aby obrátilo lutický oddíl zpět k domovu. Tam jej však předáci poslali zpátky k císaři „*poté, co došlo ke společnému rozhodnutí*“ (*habito post communi suimet placito*). To by mohlo nasvědčovat o rozhodování sněmu kmenového svazu. Thietmarův text se však o ničem takovém nezmiňuje. Císař Jindřich II. Však musel s někým jednat, a jestliže Lutici neměli krále ani pána, musela tu být tedy instituce, která držela v rukou moc a rozhodovala. Vzhledem k tomu, že jednota svazu trvala nejméně od konce 9. století do poloviny 11. století, musela tu být nějaká veliká síla, která stála nad sněmem a zabraňovala jednotlivcům nebo skupinám, aby silou prosazovali své zájmy. Tou silou byla nejspíš vůle boha, kterou prosazoval kněžský sbor z Retry.¹⁶⁸

Do lutického svazku se počítali i Rujanští, u nichž se vytvořila knížecí dynastie. Podobně tomu bylo i u Stodoranů, u kterých se počátkem 10. století vytvořila knížecí vláda a dynastie.¹⁶⁹

Roku 822 se Ludvík I. Pobožný poprvé vmísil do vnitřních záležitostí Veletů, když na říšském sněmu řešil spor dvou králů (*reges*), Milegasta a Čeledraga o vládu v zemi. Byli to synové krále Veletů (*regis Wilzorum*) jménem Ljuba. Ten království spravoval společně se svými bratry, ale jelikož byl starší než oni (*maior natu*), tak mu náležela nejvyšší moc v celém království (*ad eum totius regni summa pertinebat*).¹⁷⁰ Po jeho smrti ustanovil lid (*populus*) novým králem jeho syna Milegasta. Ten ale vládl nedobře a hodnost byla udělena jeho mladšímu bratru, který měl na své straně vůli národa a moc obdržel od politicky rozhodující vrstvy. To vedlo císaře Ludvíka k tomu, aby rozhodl ve prospěch Čeledraga.¹⁷¹

Od druhé poloviny 10. století vystupovala v čele nově vzniklého svazku Luticů sněmovní organizace, tak to „*vyplývá i z relace Ibráhíma ibn Jakúba (krále nemají, ani se*

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 137.

¹⁶⁵ HAVLÍK, *Velká Morava a středoevropští Slované*, cit. d., s. 181.

¹⁶⁶ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 137.

¹⁶⁷ HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, cit. d., s. 114.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 115.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 115-116.

¹⁷⁰ *Annales regni Francorum et Annales Q. D. Einhardi*, Hannoverae 1895, s. 160.

¹⁷¹ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 138-140.

nedávají vést od jednoho vládce, ale činitele mají za představené'), což potvrzuje i Thietmar poznámkou, že Lutici jako celek nemají v čele žádného svrchovaného pána (*dominus*), ale rozhodují na sněmech (*placita*), zejména pokud jde o společné zahraničně politické otázky.¹⁷²

2.7.3 Srbové

V čele jednotlivých srbských území (*regiones*) či knížectví stáli knížata (*duces*) nebo králové (*reges*), obecně *principes* (srb. knězi). Roku 806 padl v boji „hrdý král“ Melito, který vládl Srbům (*rex superbus qui regnabat in Siurbis*)¹⁷³, jinde jmenovaný Miliduch a označený *dux*. Ostatní srbští králové (*reges*), knížata mu byla nejspíše podřízena, což vyplývá z jejich rezignace a podřízení se Karlu Velikému poté, co Melito padl.¹⁷⁴

Arabský encyklopedista z 9. – 10. století Al-Masúdí se pak zmiňuje o obávaných Srbech (S. rbín) se zvyky podobnými Indům a Rusům, kdy je jejich král (*malik*) či vládce (*r-raisu*) byl po smrti spalován i se svými koňmi.¹⁷⁵

Ženou Bořivoje byla Ludmila, dcera srbského knížete (*knęza serbъskago ot země serbъskyja*).¹⁷⁶

¹⁷² Tamtéž, s. 142.

¹⁷³ „*Chronicon Moissiacense*“, in: *Monumenta Germaniae Historica. Tomus I. Scriptorum*, Pertz G. H. (ed.), Hannoverae 1826, s. 308.

¹⁷⁴ HAVLÍK, *Slovanské státní útvary raného středověku*, cit. d., s. 191.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 191-193.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 168.

3. Původ termínů užívaných v titulatuře slovanských vládců

Katolická i pravoslavná část Slovanů se nacházely v silovém poli říší nárokujících si univerzalitu. Slované byli jejich součástí *de iure* nebo ideově, ale většinou ne *de facto*. Byli těmito říšemi mocně ovlivňováni a přejímali i jejich sociální terminologii. Slovanští vládci se snažili o to, aby byli na důkaz své suverenity označováni ekvivalentním jménem ke jménům vladařů z těchto říší. Proto se bulharský panovník dožaduje titulu císaře, panovník český, polský, chorvatský a později ruský titulu krále.¹⁷⁷

3.1 Císař

Nejvyšší titul panovníka, který byl známý křesťanskému světu v ranném středověku, byl titul císaře. V časech ranného středověku jej užívali vládci Byzance a od 9. století, počínaje Karlem Velikým, i vládci západní Evropy. Brzy si tento titul osvojili i Slované, avšak užívali ho pouze v liturgických textech a v překladech Bible. Jediní ze slovanských vládců, kteří tento titul nosili, byli panovníci Bulharska.¹⁷⁸

Český titul *císař* se ve slovanských jazycích objevuje v různých proměnách. Staročesky to je *ciesar*, staropolsky a polsky *cesarz*, slovinsky *česar*, chorvatsky *čėsār*, staroslověnsky a církevněslovansky *česarь* a starorusky *цѣсарь*, rusky *царь*. Na tomto základě je možno zrekonstruovat praslovanské *česar*'. Posledním pramenem pro tento výraz je latinské *Caesar*, je však otázkou, jak se latinský výraz dostal do slovanského prostředí. Existují tři názory, jak se to mohlo stát. Přijetím z gótského – germánského prostoru, z řečtiny anebo přímým přejetím z latiny. Nejpravděpodobnější je předpoklad, že zdrojem přejetí praslovanského *česar*' byl výraz s diftongem *ai* v první slabice, z čehož vyplývá, že došlo k přejetí z germánského prostředí spíše než přejetím z latinského *Caesar*. Tomuto tvrzení napomáhá i to, že před 6. stoletím nelze předpokládat, že došlo ke kontaktu Slovanů s Římany a Řeky a také to, že v 6. století bylo jak latinské *ae*, tak řecké *ai* již monoftongizováno.¹⁷⁹

Dějiny římského státu lze zjednodušeně rozdělit na tři etapy: královské, republikánské a císařské. V posledním stadiu, se Římanům podařilo vytvořit pojem, který přetrvává dodnes, ideu *imperia Romana*. Pojem císař se pak vztahoval na toho, kdo stál v čele tohoto imperia.

¹⁷⁷ VYKYPĚL, Bohumil. *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 148.

¹⁷⁸ BOROŇ, Piotr. *Kniazowie, królowie, carowie: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. Wydanie 1. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2010. 325 s. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Historia, nr 2715., s. 33.

¹⁷⁹ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 117-118.

Ke Slovanům se tento pojem dostával v různých dobách a různými cestami, z toho důvodu se pak i různily významy jednotlivých výrazů. Otázkou je i význam praslovanského *česar'*, který souvisí s datací jeho přejetí. Byl-li výraz přejat až po zániku západořímské říše, je vysoce pravděpodobné, že označoval pouze vládce východořímské (byzantské) říše.¹⁸⁰

Do nejstarší vrstvy přejetí patří i jakési hovorové varianty výchozího *česar'*. Církevněslovanské *car'*, staroruské a ruské *(u)apъ*, ukrajinské, běloruské, bulharské a srbské *(u)ap*. Tyto tvary postupně mezi praslovanskými Slovany převládly a staly se domácími pojmenováními.¹⁸¹

V druhé vlně přejetí by změna, že *car' < česar'* mohla vysvětlovat, proč se tato delší varianta uplatnila jen u pravoslavných Slovanů – z balkánské románštiny do srbštiny a bulharštiny a odtud s církevní slovanštinou na Rus. Západní Slované užívali kratší varianty, polské, české, lužickosrbská *car* a slovenské *cár*, pro cizí pravoslavné panovníky. Lužickosrbské *car* může pocházet i z německého *Zar*. V chorvatštině je situace méně jasná. Pro výraz *car* ve významu *císař* jsou doklady od katolických autorů až z 2. poloviny 16. století. Častěji se objevuje výraz *cesar*. Slovinci užívali *câr* pro ruské, bulharské a případně srbské panovníky. Ve starším jazyce mělo označení jen ojedinele význam *císař*. Další mladší vrstvu přejetí představují staroslověnské *k'esar'ъ*, *k'esar'ь*.¹⁸²

Význam slova *císař* nebyl na západě a na východě úplně stejný. Ve Východním císařství byl *císař* jediným suverénem, kdežto na Západě byl jen zvláštním druhem svrchovaného vládce. To se odrazilo i ve změně titulatury, která se na Východě změnila z *císaře* na *basilea*.¹⁸³

3.2 Král

Termín *král* obvykle označuje osobu zastávající nejvyšší pozici, vládce, v monarchii. Rozumí se vládce korunovaný. Výraz „král“ existuje v každém slovanském jazyku. Často je titul užíván jako označení pro cizí vládce nebo vládce obecně. V zemích, kde převládalo pravoslavné vyznání, byl častěji užíván výraz *car*.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 118-119.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 119.

¹⁸² Tamtéž, s. 120.

¹⁸³ VYKYPĚL, Bohumil. *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 117-121.

¹⁸⁴ BORŇ, *Kniaziowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 101-102.

Ve slovanském jazyce odpovídají pojmu *rex* výrazy: české *král*, slovenské *kráľ*, polské *król*, hornolužickosrbské a dolnolužickosrbské *kral*, slovinské *kráľj*, ruské *король* a chorvatské *kráľj*. Ve slovanských jazycích, které náležely k řecké kulturní oblasti, nacházíme výrazy, které by formálně odpovídali danému pojmu, ale jsou vždy užívány pro konkrétní osoby, a ne jako všeobecný pojem, který by odpovídal latinskému *rex* nebo řeckému *basileus*, tzn. *svrchovaný vládce*. Ve staroslověnských památkách je odpovídající výraz zaznamenám pouze v *Životě Metodějově* a je tam s největší pravděpodobností užit pouze jako označení franského panovníka.¹⁸⁵

Nejpravděpodobnější se jeví výklad, že slovo bylo přejato z germánského osobního jména *Karl*, konkrétně ze jména Karla Velikého. Jména začali asi užívat západní Slované, sousedé nejdříve francké a poté východofrancké říše, jako označení vládce této říše. Podobně jako to udělali Římané se jménem *Caesar*. Slovanský výraz se postupně stal pojmenováním pro západní pojem *rex*, tedy pro suverénního panovníka a odpovídal tak výrazům v jednotlivých západoevropských jazycích (starofrancouzské *roi*, staroanglické *cuning*, staroseverské *konungr* atd.). Dalším důsledkem zapojení latinsko-západního prostoru byl význam staročeského a staropolského *кнѣзь*. Pojmenování českých a polských panovníků se stalo ekvivalentem k latinskému *princeps/dux* a středoněmeckému *vürste/herzoge*. Snaha o získání titulu krále a oprávnění užívat ho se později stala výrazem záměru postavit se na stejnou úroveň jako německý panovník a dát najevo svou svrchovanost. To však bylo slovanským vládcům *de iure* upíráno.¹⁸⁶

U Slovanů, kteří nebyli zasaženi latinským vlivem, není tento výraz (*král/rex*) označením suveréna obecně, tím i nadále zůstal výraz *císař (cěsar')*.¹⁸⁷ Slovanské *korl'ь* zpočátku, snad v 9. století, označovalo postavu franckého a později německého panovníka. Část Slovanů, jež se později začlenila do latinského kulturního prostoru, začala užívat výrazu *korl'ь* coby ekvivalentu k západnímu *rex*.¹⁸⁸

3.3 Kníže

Titul kníže je nejrozšířenější označení pro vládce ve slovanských zemích. Užívají ho všichni Slované a je jím označován člověk, který zaujímá vůdčí postavení na území nějakého

¹⁸⁵ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 122.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 122-123.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 122-124.

¹⁸⁸ BORŇ, *Kniaziovie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 149.

teritoria, které je ale podřízeno jinému nadřazenému královi či císařovi. V latinských textech je tento titul většinou zaznamenán jako *dux*. V textech Tacitových je zaznamenáno to, co podle něj odlišovalo krále od knížete. Odlišovalo je to, že králem (*rex*) se člověk narodil, kdežto knížetem (*dux*) mohl být člověk zvolen.¹⁸⁹

Praslovanské *кнѣзь* označuje někoho s výkonnou mocí. Rusko-církevněslovanské *knęzъ* se v originálních textech užívá jako označení pro konkrétní vládce, speciálně ty ruské. Staroukrajinské *князь* odpovídá staroruskému úzu, ale také se někdy užívalo k titulování bojarů. Staročeské *kněz* se užívalo pro české panovníky, kteří ještě neměli titul krále nebo mělo stejný význam jako *kníže*. Dále mělo význam *dominus* nebo *sacerdos*. Slovo *kněz* postupně ztrácelo funkci atributu, který by vyjadřoval úctu a stávalo se bezpříznakovým výrazem, zařazujícím do určité sociální skupiny. V nové češtině má slovo výhradní význam „vykonavatele kultu, *sacerdos*“. V plurálu byly oba výrazy odlišeny, světské – *kniežata* (*princeps/duces*) od duchovního *kněžie* (*domini sacerdotes*). Staropolské *ksiądz* platí o polských panovnících, kteří ještě neměli titul krále a byl dáván duchovním i světským osobám na různých stupních církevní hierarchie. Dále bylo užíváno hornolužickosrbské *knjez* a dolnolužickosrbské *kněz*, polabské *tenqdz*, (staro)slovinské *kněz*, (staro)chorvatské *kněz*, (staro)srbské *кнѣз*, které označuje jistého panovníka úředníka, místodržícího s výkonnou a soudní pravomocí nebo třeba šlechtice, který vládne něčí zemí, bulharské *кнез* označovalo v severozápadním Bulharsku obyvatelstvem zvoleného představitele jedné nebo více vesnic.¹⁹⁰

Praslovanské formy těchto slov, *кнѣзь* maskulinum a *кнѣгynи* femininum, měli tedy funkci určitého čestného atributu, náležícího mocným a urozeným včetně panovníka – suveréna. Později měli tyto výrazy, ve staré češtině a staré polštině, stejný význam jako *rex/princeps*. Staroruský výraz se užíval jen o panovníkovi, tedy o držiteli suverénní moci. Ve staré slovinštině, staré chorvatštině, lužické srbštině a staré srbštině se výrazy používaly jen na urozené, a ne na držitele suverénní moci. Polabské *tenqdz* mělo také význam *rex/princeps*. U Obodritů měl jejich výraz *knese* pravděpodobně sloužit jako oslovení urozeného člověka stejně jako krále.¹⁹¹

V 12. století se v Rusi v rodu Rurikovců označení *kníže* rozšířilo natolik, že bylo potřeba, aby se objevil výraz nový, který by označoval a dával jasně najevo, který vládce stojí

¹⁸⁹ BORON, *Kniazowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 55-56.

¹⁹⁰ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltických jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 128-130.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 130-132.

nad ostatními, obvykle to byl vládce Kyjeva. A tak se stalo to, že nebyl vymyšlen zcela nový tvar nebo nebyl použit již zaběhnutý titulu z okolních států (král, císař), ale povýšil se stávající titul *kníže* na titul *velký kníže*. Titul se sice běžně používal až v 12. století, ale jsou názory, že mohl vzniknout už dříve, v 9. – 10. století, a že nemusel označovat vládce Kyjeva. Svědčit o tom mají zápisy z Pověstí dávných let, kde se autor (autoři) zmiňují o *velikém knížeti* v souvislosti s Igorem Rurikovcem. Dále tak měl být nazván kníže Oleg roku 907.¹⁹²

3.4 Vladyka

Objevují se zmínky o tom, že prvními označeními pro slovanské vládce byly výrazy *vladyka* a *gospodin*. Tyto tvrzení se bohužel nedají nijak ověřit. V dobách, ze kterých pochází více pramenů, už slovo *vladyka* označuje rytíře a později speciální rytířský stav nižší šlechty. V pravoslavné kultuře bylo slovo *vladyka* titulem pro biskupa. Podobně jako tomu bylo u *knížete – kněze*.¹⁹³ Slovo *vladyka* je neobyčejně starobylé. Je celoslovanské a ukazuje k praslovanskému základu.¹⁹⁴

Nejstarší doklad tohoto slovanského slova je pravděpodobně ve Fredegarově kronice, kde se k roku 631 píše: „*cum Wallucum ducem Winedorum*“, kde by mělo slovo „*Wallucum*“ představovat vladyku.¹⁹⁵ Nejdříve by se mohlo zdát, že vladykové jsou pouze nižšími šlechtici, avšak jádrem slova je „vláda“ a ozývají se tu slovesa „vlásta“ a „vládnutí“. Vladykové byli svobodnými obyvateli, kteří se opírali o starší rodové pravomoci a ovládali určité části země s poddanými.¹⁹⁶ Výraz byl pravděpodobně označením pro představitele jednotky širší, než kmen nebo rod.¹⁹⁷

Staroslověnské označení *vladyka* bylo užíváno k pojmenování držitele svrchované moci. Bulharské *владѣка* znamenalo „pravoslavný biskup, metropolita“ nebo archaicky „vládce, panovník“. Srbský *владѣка*, též znamenal „pravoslavný biskup, metropolita“, ale archaický význam už se lišil a značil „vládce“. Staročeské *vladyka* „příslušník nižší šlechty“, staropolské *włodyka* také „příslušník nižší šlechty“, staroruské *владыка* „vládce“ a „biskup“,

¹⁹² BORONĚ, *Kniazowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 81-85.

¹⁹³ Tamtéž, s. 215.

¹⁹⁴ MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997, 156 s. Historické myšlení., s. 68.

¹⁹⁵ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 134.

¹⁹⁶ MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1997, 156 s. Historické myšlení., s. 68-69.

¹⁹⁷ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 133.

ruské *владыка*, ukrajinské *владика* a běloruské *ўладыка* „pravoslavný biskup“ archaicky i „vládce“.¹⁹⁸

Za základní význam praslovanského slova *vладыka*, se považuje jeho význam politický, „vládnout“. Praslovanskému *voldyka*, derivátu zmíněného výrazu je pak možné přisoudit význam „ten, kdo vládne“. Tomuto významu odpovídají i staroslověnské a jihoslovanské výrazy. To samé se už nedá tvrdit o výrazech staropolských a staročeských. Staropolské *włodyka* nejpravděpodobněji označovalo příslušníka nižší šlechty.¹⁹⁹

Vladykové jsou v pramenech v Čechách zachyceni mnohem dříve než v Polsku. To naznačuje, že se středověká šlechta formovala v Čechách dříve. Staročeské slovo *vладыka* se objevuje v latinských textech listin od druhé poloviny 13. století („*wladicones*“, „*bladicones*“, „*wladikones*“). Latinská sociální terminologie, ač rozsáhlá, zřejmě nenašla vhodný ekvivalent pro toto staročeské slovo. Nejstarší doklad staročeského slova *vладыka* je zaznamenán v latinsky psané listině českého krále Václava II. z roku 1287, kde je vypsáno pořadí mocenských činitelů a za králem jsou: „*nostrorum nobilium, wladicorum, civium et aliorum*“. Vladyka je zde odlišen jednak od *nostrorum nobiles*, králových přímých vazalů, jednak od měšťanů.²⁰⁰

Bohužel neexistuje zcela spolehlivý výklad tvoření praslovanského slova *voldyka*. Lze pouze říci, že patří zřejmě do předslovanského období a že se jedná o termín velmi starobylý.²⁰¹

3.5 Vojvoda

Výchozí slovotvorný význam výrazu je označení osoby, „ten, kdo vede vojsko“. Staročeské *vévoda* má tři významy, jednak je to „vojevůdce“. Protože se staročeské *vévoda* významově rovnalo německému *herizogo*, nabylo významu *vévoda*, ve smyslu *kníže*, a stalo se později samostatným pojmem. A protože český panovník, který ještě, než získal titul krále byl de iure *dux*, získalo slovo *vévoda* svůj třetí význam, totiž „český panovník“. *Vévoda* je také představitel jednotky dané teritoriálně, na rozdíl od výrazu *kněz*, který je představitel jednotky dané personálními svazky.²⁰²

¹⁹⁸ Tamtéž, cit. d., s. 134.

¹⁹⁹ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 134-137.

²⁰⁰ MACEK, *Česká středověká šlechta*, cit. d., s. 68.

²⁰¹ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 147.

²⁰² Tamtéž, s. 237-238.

Praslovanské vojevoda můžeme rekonstruovat na základě následujících výrazů: staroslověnské *vojevoda*, staročeské, české *vévoda*, staropolské *wojewoda*, polabské *vaváďa*, staroruské *воєвода*, staroukrajinské *воєвода*, staroběloruské *воєвода*, bulharské *воївѡда*, srbské *војвода*, chorvatské *vŏjvoda* a slovinské *vójvoda*.²⁰³

Slovo je tvořené ze dvou členů. Tím prvním je *vojь*, ve významu vojsko, vojáci. Druhým je *vedo*, *vesti*, ve významu vést. Vzniklo pravděpodobně jako kalk. Podle jedné domněnky je praslovanské *vojevoda* kalkem germánského *harjatugan*, podle další je zase odvozeno od řeckého *σρατηγός*.²⁰⁴

3.6 Župan, ban a kagan

Kromě hlavních a nejvyšších titulů slovanských vládců čili císaře, krále a knížete, existují i tituly i nižší, avšak neméně důležité. Jejich užití nám ukazuje, jak bylo názvosloví a zavádění nových pojmů v raném středověku neřízené. Tam kde už nestačily zaběhnuté a staré termíny, byly vytvářeny nové, které se často vymykaly tehdejší tradici a jazyku.²⁰⁵

Slované byli přes velkou část své historie v kontaktu s kočovnými kmeny. Tento kontakt měl dozajista vliv na slovanský vývoj. Projevil se i ve slovanské titulatuře, kde se to odrazilo na třech slovech, titulech, kterým je připisován kočovnický původ, a které se později přenesly do slovanského prostředí. Byly to tituly „kagan“, „župan“ a „ban“.²⁰⁶

3.6.1 Župan a pán

Do nejvíce rozšířených termínů, sloužících k označení osob spravujících vládu či úřad, náležel titul *župan*. Není to titul vládce, ale spíše jakéhosi úředníka. Župani stáli vždy níže než knížata. Jedinou výjimkou je titul „velký župan“, který se stal v Srbsku titulem vládce. V byzantských pramenech tento výraz označuje náčelníka malého národu nebo vůdce nevelkého teritoria.²⁰⁷ Ve staroslověnských textech je slovo *županь*, *žjupanь* interpretováno jako „představitel župy“, ale vhodnější je poněkud obecnější interpretace jako „úředník, hodnostář“. V česko-polském prostoru se výraz později transformoval v označení příslušníka privilegované skupiny.²⁰⁸

²⁰³ Tamtéž, s. 235-236.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 237-241.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 237-241.

²⁰⁶ BORŇ, *Kniazowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 177-178.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 178.

²⁰⁸ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 173.

Etymologie slova *župan*, nebo příbuzného slova *pan*, je nejasná. Není ani možné zjistit, zda výraz *pan* vznikl odvozením od *župana* či naopak. Neví se ani to, zda jsou to slova původu slovanského nebo slova přejatá. V latinském světě by se dal titul *župan* přirovnat k hodnosti *archonta*.²⁰⁹ V latinských listinách psaných v českých zemích v 13. století se objevuje výraz *supanus*. Tento výraz je jedním z tzv. bohemik, tedy v různé míře latinizovaných českých slov, která odrážejí domácí jazyk. V souvislosti s tímto slovem bývá zkoumán i jiný výraz, výraz *pán*. Pro české slovo *pán* se zatím ještě nenašel uspokojivý etymologický výklad. Tímto výrazem se v době středověku označovala společenská vrstva, která měla nemalý vliv na osudy českých zemí.²¹⁰

Jeden z nejstarších zápisů titulu *župan* (*iopan*) pochází z roku 777 z dokumentu bavorského kněze Tassilona z kláštera v Kremsmünster.²¹¹ *Županъ* se objevuje ve staroslověnském zákoníku Sud'Ust', zmiňuje se o něm i Konstantin Porfyrogennéta v polovině 10. století. Záznamy ukazují, že zhruba od konce 8. století lze počítat s existencí instituce župana u Slovanů.²¹²

Praslovanské slovo *župan* můžeme rekonstruovat na základě staroslověnského *županъ* a *žjupanъ*, bulharského *жупанъ*, srbského *жупан*, chorvatsko-latinského *župani*, slovinského *župàn*, staročesko-latinského a staropolského *suppanus* a starolužickosrbsko-latinské *supanus*. Pokud je slovo slovanského původu, muselo být přejato velmi brzy. Svědčit o tom může i rumunské *jupîn* (*pán*), neboť se v rumunských výpůjčkách ze slovanských jazyků, protože se jinak *a* před *n* v *i* nemění a slovanské *županъ* tak muselo být přejato v době, kdy tato změna byla ještě živá.²¹³

Pro etymologii slova *županъ* je důležité slovo *župa*. *Župa* byla jednotkou teritoriálního členění, ale nikde není zjevná souvislost s županem. Na vysvětlení původu slova *županъ* existují dva pohledy. Slovo bylo přejaté nebo je to slovo domácí.²¹⁴

Ve středověké latině je ke slovu *pán* ekvivalentem slovo *dominus* a *baro*. Hlavním významem slova *dominus* je mocenská nadřazenost nad služebníkem a sluhou. Od 9. století je jako *dominus* označen otec rodiny nebo manžel a od 10. století má slovo význam ve smyslu

²⁰⁹ BORONĚ, *Kniaziowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 178-179.

²¹⁰ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltických jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 173.

²¹¹ BORONĚ, *Kniaziowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 178-180.

²¹² VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltických jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 186.

²¹³ Tamtéž, s. 173-186.

²¹⁴ Tamtéž, s. 191-192.

„vlastník pozemků a poddaných“. Slovo *baro* bylo užíváno pro označení nejprve „svobodného muže“, poté „mocenský činitel“ a nakonec „vyšší šlechtic“.²¹⁵

Staročeské slovo *pán* mělo mnoho významů: vládce, panovník, muž v nadřazeném postavení, manžel, Bůh, uctivé oslovení muže, osobně svobodný muž nadřazený ostatním svou mocí, urozeností a majetkem a mnoho dalších. Obdobně tomu bylo i u ostatních slovanských zemí, kde se tento výraz vyskytoval.²¹⁶ V Alexandreidě je *pán* v sociální struktuře stavěn na nižší pozici než *vévoda*, *kníže*, *markrabě* a *král*. Hlavně asi proto, že výrazným rysem šlechty v Alexandreidě je urozenost. V Dalimilovi je tomu víceméně stejně.²¹⁷

Stejná situace byla u femininních protějšků uvedených výrazů, staročeský výraz *paní* fungoval víceméně stejně jako slovo *pán*. Označovalo ženu v nadřazeném postavení v soukromé oblasti, nebo například vládkyni a panovnici.²¹⁸

Pro české *pán* byl pravděpodobně výchozí formou praslovanský tvar *gьpanь*. Etymologické vysvětlení této formy ale není zcela jasné. Další možností je, že slovo *pán* vzniklo zkrácením slova *župan*, to by vysvětlilo i záhadné vymizení tohoto slova. Toto vysvětlení je přípustnější i pro vznik polského *pan*.²¹⁹

3.6.2 *Ban*

Termín *ban* byl užíván u jižních Slovanů pro označení vládce a jeho úředníka. Konstantin Porfyrogenéta uvádí kromě jedenácti chorvatských *županů* i tři teritoria, nad kterými panuje *ban*. *Ban* nikdy nebyl samostatným vládcem, vždy byl pod mocí knížete nebo krále.²²⁰ Od konce 12. století jmenovali chorvatští vládcí své dva bány, jednoho pro Slavonii a druhého pro Dalmácii a Chorvatsko. V památkách 12. –14. století je slovem *ban* nazýván vládce Bosny.²²¹

²¹⁵ MACEK, *Česká středověká šlechta*, cit. d., s. 26.

²¹⁶ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 198-200.

²¹⁷ MACEK, *Česká středověká šlechta*, cit. d., s. 28-29.

²¹⁸ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 200.

²¹⁹ Tamtéž, cit. d., s. 214.

²²⁰ BORON, *Kniazowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 189.

²²¹ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 217.

Chorvatské *bân* je starobylé slovo. Nejpravděpodobněji je avarského původu. Vzniklo stažením avarského výrazu *bajan*, které bylo později do jazyka panonských Slovanů přejato jako *bojanъ*.²²²

3.6.3 Kagan

Titul *kagan* byl užíván pro vládce Avarů, Bulharů, Chazarů nebo Turků. Dalo by se ho přeložit jako „*chán chánů*“. Slované se s tímto titulem setkali už v 6. století, kdy začali jejich kontakty s Avary. Nejsou žádné záznamy o tom, že by některý vládce Slovanů tento titul přijal. Objevují se však případy, kdy byl za „kagana“ některý z vládců označen, dělo se tomu tak na Rusi. První zmínka o tomto titulu se objevuje ve zprávě o poselstvu z Rusi k Ludvíku Pobožnému roku 839. Poselstvo byla skupina lidí, kteří reprezentovali lid Rhos i tamějšího vládce (*rex illorum*), zvaného *chacanus*: Celou událost popisují západofranské *Bertiniánské anály*:

„*S nimi [= posly] poslal [císař Theofilos] ještě nějaké [lidi] tvrdící, že se, tedy jejich národ, nazývají Rhos a že jejich král zvaný Chacan je vypravil k němu, jak tvrdili, kvůli přátelství.*“²²³

V polovině 11. století napsáno Ilarionem kázání *Slovo o zákoně a milosti* a kde se objevuje titul *kagan* jako označení pro knížete Vladimíra, který dokončil christianizaci Rusi. Z 11. století pochází nástěnný nápis z katedrály Boží Moudrosti v Kyjevě: *spasi gospodi kagana našego*.²²⁴ Titul *kagan* se v ruské titulatuře objevuje pouze v 9. – 11. století, později už nebyl zaznamenán.²²⁵

3.7 Gospod(in)

Za význam praslovanského *gospodъ* lze považovat vyjádření dominance v rámci užší společenské jednotky (domu) vůči nesvobodným členům komunity.²²⁶ České slovo *hospodin* bylo v jednu dobu svého vývoje dokonce považováno za synonymum slova *pán*. V nejstarších

²²² Tamtéž, s. 217-218.

²²³ „*Misit etiam cum eis quosdam, qui se, id es gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut asserebant...*“; „*Annales Bertiniani – Prudentii Trecensis Annales*“, in: *Monumenta Germaniae Historica. Tomus I*, Pertz G. H. (ed.), Hannoverae 1826, s. 434.

²²⁴ DUCZKO W., *Viking Rus. Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe*, Leiden – Boston 2004, s. 25.

²²⁵ BORONĀ, *Kniazowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*, cit. d., s. 190-192.

²²⁶ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 149.

biblických textech, do roku 1300, se ve staré češtině objevuje slovo *hospodin* jako pojmenování Boha.²²⁷

Slovo lze rekonstruovat na základě staroslověnského *gospodъ*, bulharského *zócnodъ*, srbského *zócnōdъ*, chorvatského *gōspōdъ*, slovinského *gospōdъ*, ruského a ukrajinského *zocnōdъ* a běloruského *zaccnōdъ*. Avšak ani jediná možná varianta rekonstrukce neposkytuje uspokojující vysvětlení toho, jak slovo vzniklo.²²⁸

Vznik slova se dá nejpravděpodobněji vysvětlit tak, že první část slova *gospodъ* odpovídá staroslověnskému *gostъ* (českému *host*) a druhá pak staroindickému *pāti-* „pán, manžel“. Je možné domnívat se, že *gospodъ* je už předslovanské. Také není možné vyloučit cizí (iránský) vliv. Následující vývoj slova je živější v pravoslavném prostředí.²²⁹

3.8 Zeman

V Dalimilovi je ke slovu *pán* synonymum slovo *zeman*, *zeměnin*. Rozdíl tam je snad jen v tom, že slovo *zeman* je vždy označením šlechtice pocházejícího z českých zemí. Slovo *pán* může být označením šlechtice, který přišel z ciziny nebo se v cizině usadil.²³⁰

Staročeské slovo *zeměnin* je odvozeno od výrazu země. Jeho slovotvorný význam je „obyvatel země“.²³¹

²²⁷ MACEK, *Česká středověká šlechta*, cit. d., s. 31-32.

²²⁸ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 150-154.

²²⁹ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 154-155.

²³⁰ MACEK, *Česká středověká šlechta*, cit. d., s. 29.

²³¹ VYKYPĚL, *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*, cit. d., s. 227.

Závěr

Cílem práce bylo podat zprávu o titulatuře slovanských vládců v raném středověku. Seznámit s vývojem slovanských státních útvarů z tohoto období, objasnit význam jednotlivých titulatur a uvést jejich etymologii.

V první kapitole jsem uvedla vznik a vývoj nejvýznamnějších slovanských státních útvarů. Kapitola je dělena na části, z nichž se každá věnuje jednomu státu nebo v případě Polabských Slovanů kmenovým svazům. Uvádím, v jakém roce nebo odhadovaném období vznikají a jak byly státy po svém vzniku pojmenovány, ať už to bylo pojmenování v jejich rodném jazyce nebo latinským názvem. Snažila jsem se nastínit, alespoň okrajově, kde se národy usadily a v jakém prostředí začaly budovat svůj národ a jaké významné toky řek se na jejich území vyskytovaly. Když to bylo vhodné nebo podstatné, tak jsem uvedla, jak se měnila jejich rozloha a poloha v průběhu staletí v důsledku mocenských bojů, poddanství nebo úplné ztráty autonomie a podrobení jinému útvaru.

Důležitou částí první kapitoly je představení těch nejvýznamnějších vládců z jednotlivých státních útvarů. Uvádím, pokud mi to dostupné informace dovolily, dobu jejich vlády, jak se ke své pozici dostali, co mohlo mít vliv na jejich zvolení, jestli nějaký byl, tak rodinný vztah k předešlému vládci, zda se vlády zmocnili silou nebo jim připadla na základě dědičného práva. Případně informuji o jejich vztazích s vládci z okolních zemí. S osobou panovníka je úzce spojené přijetí křtu v jednotlivých státních útvarech. Byli to totiž právě oni, kteří se zasloužili o christianizaci slovanských národů, ať už se to stalo cestou misijní, sňatkem s křesťanskou princeznou nebo podleli politickému nátlaku již křesťanských zemí. Nejdéle vlivům křesťanského světa odolávaly útvary Polabských Slovanů, kam nedospěla činnost misionářů a kde se na prahu tisíciletí pohanský kult dokonce ještě upevnil.

Krátkou část každé podkapitoly jsem věnovala hlavním centrům státních útvarů. Pokusila jsem se zaznamenat jaký byl jejich vznik a význam, popřípadě přesuny středisek z jednoho místa nebo města na druhé.

V druhé kapitole se zaměřuji hlavně na to, jak byli vládci titulováni. Nejdříve jsem ale uvedla, jaké bylo vnitřní uspořádání státních a protostátních slovanských útvarů a jak se od sebe lišily většinou v závislosti na zeměpisné poloze kterou zaujímaly. Například župy byly na severu menší a v hojnějším počtu, kdežto v oblastech Podunají se nalézaly župy poměrně rozlehlé, tudíž jich bylo méně. Dále je v práci zachyceno, jaká terminologie se při označování vůdců těchto útvarů užívala.

Větší část kapitoly je už věnována samotnému popisu a titulatuře konkrétních panovníků. Uvedla jsem, jaké prameny a jací autoři se o vládci zmiňují a jak je titulují. Jak ke svým titulům přišli a co pro jejich získání museli udělat. Proč jim náležel zrovna takový titul a co způsobilo jeho případnou změnu během panovníkovi vlády a jaká území z hodnosti jim svěřené ovládají.

V poslední kapitole jsem se soustředila na objasnění původu termínů užívaných v titulatuře slovanských vládců. Kapitola již není dělena podle státních útvarů, ale podle titulů. Popsala jsem tituly císař, král, kníže, vladyka, vojvoda, župan, pán, zeman, kagan, gospodin a ban. Vždy jsem se snažila vysvětlit, jak a kde byl daný titul užíván, jaké funkce jeho nositel zastával a jaké měl jeho nositel pravomoci. Zároveň jsem se pokoušela vystihnout rozdílnosti v užívání a významu jednoho titulu v různých slovanských i neslovanských zemích a tyto rozdíly uvést a aspoň částečně porovnat.

Kapitola obsahuje i zestručněný popis původu studovaných termínů. Je zde nastíněn etymologický vývoj každého z uvedených výrazů. Jsou uvedeny tvary i z ostatních slovanských jazyků na jejichž podkladě mohl být proveden jejich rozbor. Většinou se však můžeme jen dohadovat, kde leží prapůvodní zrod slovanských titulatur a odhadovat jejich původ zpětnou rekonstrukcí, které má tendence zanechávat ještě více otázek, než kolik jsme jich měli na počátku bádání.

Resumé

The aim of the work was to report on the title of Slavic rulers in the early Middle Ages. To get acquainted with the development of Slavic state services from this period, to clarify the importance of the individual titles and to present their etymology.

In the first chapter I mentioned the emergence and development of the most important Slavic state departments. The chapter is divided into parts, each of which is devoted to one state or, in the case of Polabian Slavs, to tribal associations. I say in what year or the estimated period they were created and how the states were named after their creation, whether it be a naming in their native language or Latin name. I tried to outline, at least marginally, where the nations settled and in what environment they began to build their own nation and what significant river flows they had on their territory. When it was appropriate or substantial, I have mentioned how they have changed their size and position over the centuries as a result of power struggles, subjection or total loss of autonomy and submission to another unit.

An important part of the first chapter is the presentation of the most important rulers of individual state departments. I state if the information available to me, the time of their reign, how they got to their position, what could have influenced their choice, whether there was one, or the family relationship with the previous ruler, whether the governments were empowered by force or by virtue of the hereditary right. Eventually I inform about their relations with the rulers from the neighboring countries. The sovereign person is closely associated with accepting baptism in individual state departments. It was they who had earned the Christianity of the Slavic nations, whether it was a missionary process, a marriage with a Christian princess, or a political coercion of Christian countries. The longest-running effects of the Christian world were resisted by the Slavic Slavs, where the missionaries did not work, and where the pagan cult even consolidated on the millennium.

A brief part of each subchapter was devoted to the main centers of state departments. I tried to record their origin and significance, or to move the centers from one place or city to another.

In the second chapter I focus mainly on how the rulers were titled. First, I said what was the internal arrangement of the state and partisan Slavic formations and how they varied mostly depending on the geographic position they occupied. For example, the counties were smaller and more numerous in the north, while in the regions of the Danube there were

relatively large counties, so there were fewer. Furthermore, the terminology is used to describe the terminology used by the leaders of these units.

The greater part of the chapter is devoted to the description and title of the particular rulers. I have told you what sources and what authors refer to the rulers and how they are titled. How they came to their titles and what they had to do to get them. Why did he belong to such a title and what caused his eventual change during the reign of the ruler, and what territories he oversees.

In the last chapter, I focused on clarifying the origin of the terms used in the titles of the Slavic rulers. The chapter is no longer divided by state departments, but by titles. I have described the titles of emperor, king, prince, ruler, bathrobe, lord, queen, kagan, gospodin and ban. I have always tried to explain how and where the title was used, what features the holder held and what the holder had the authority to do. At the same time, I tried to capture differences in the use and meaning of one title in different Slavic and non-Slavic countries and to present and compare these differences at least in part.

The chapter also contains a rough description of the origin of the studied terms. Here is outlined the etymological evolution of each of these terms. Shapes from other Slavic languages are also presented on the basis of which they could be analyzed. Most of the time, however, we can only guess where the original birth of Slavic titles lies, and estimate their origin by a retrograde reconstruction that tends to leave even more questions than we had at the beginning of research.

Konkluzja

Celem pracy była informacja o tytule władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu. Aby zapoznać się z rozwojem słowiańskich służb państwowych z tego okresu, wyjaśnić znaczenie poszczególnych tytułów i przedstawić ich etymologię.

W pierwszym rozdziale wspomniałem o powstaniu i rozwoju najważniejszych sławistycznych państw słowiańskich. Rozdział podzielony jest na części, z których każda poświęcona jest jednemu państwu lub, w przypadku Słowaczek Połabskich, do stowarzyszeń plemiennych. Mówię, w jakim roku lub przewidywany czas ich utworzenia i jak państwa zostały nazwane po ich utworzeniu, czy to nazewnictwo w ich ojczystym języku czy łacińskim nazwisku. Próbowałem przedstawić co najmniej marginalnie, gdzie narody osiedlały się iw jakim środowisku zaczęły budować swój naród i jakie znaczące przepływy rzek miały na ich terytorium. Kiedy to było właściwe lub znaczące, wspomniałem, jak zmienili ich wielkość i pozycję przez stulecia w wyniku zmagania o władzę, podporządkowania się lub całkowitej utraty autonomii i poddania się innej jednostce.

Ważną częścią pierwszego rozdziału jest prezentacja najważniejszych władców poszczególnych wydziałów państwowych. Stwierdzam, czy dostępne mi informacje, czas ich panowania, jak oni zajęli się ich stanowiskiem, co mogłoby mieć wpływ na ich wybór, czy istniało jedno, czy też relacja rodzinna z poprzednim władcą, czy rządy zostały upoważnione siłą Or Z mocy dziedzicznego prawa. Ostatecznie informuję o ich stosunkach z władcami z krajów ościennych. Suwerenna osoba jest ściśle związana z przyjmowaniem chrztu w poszczególnych jednostkach państwowych. To oni zarabiali chrześcijaństwem narodów słowiańskich, czy to była proces misyjny, małżeństwo z księżniczką chrześcijańską czy polityczna przymusowość państw chrześcijańskich. Najdłużej działające skutki chrześcijańskiego świata były oparte przez słowiańskich Słowian, gdzie pogańscy kult nawet skonsolidowali się w ciągu tysiącleci.

Krótką część każdego podrozdziału poświęcona była głównym centrom służb państwowych. Starłem się odnotować ich pochodzenie i znaczenie, lub przenieść centra z jednego miejsca do miasta.

W drugim rozdziale skupiłem się głównie na tym, jak władcy byli zatytułowani. Po pierwsze, powiedziałem, co było wewnętrznym układem państwa i partyzanckich formacji słowiańskich i jak się różniły w zależności od położenia geograficznego, który zajęli. Na przykład hrabstwa były mniejsze i liczniejsze na północy, podczas gdy w regionach Dunaju

były stosunkowo duże powiaty, więc było ich mniej. Ponadto terminologia służy do opisanie terminologii stosowanej przez przywódców tych jednostek.

W głównej części rozdziału poświęcona jest opis i tytuł poszczególnych władców. Powiedziałem ci, jakie źródła i co autorzy odnoszą się do władców i jak oni mają tytuł. Jak przyszli do ich tytułów i co musieli zrobić, aby je zdobyć. Dlaczego należał do takiego tytułu i co spowodowało jego ostateczną zmianę podczas panowania władcy i jakie władze nadzoruje.

W ostatnim rozdziale skupiłem się na wyjaśnieniu pochodzenia terminów używanych w tytule władców słowiańskich. Rozdział nie jest dzielony przez departamenty państwowe, ale według tytułów. Opisałem tytuły cesarza, króla, księcia, władcy, szlafroka, pana, królowej, kagan, gospodin i banku. Zawsze próbowałem wyjaśnić, jak i gdzie był używany tytuł, co cechuje posiadacz i to, co posiadacz miał prawo do roboty. Jednocześnie starałem się zrozumieć różnice w używaniu i znaczeniu jednego tytułu w różnych krajach słowiańskich i nieświątkowych oraz do przedstawienia i porównania tych różnic przynajmniej w części.

Rozdział zawiera również przybliżony opis pochodzenia badanych terminów. Oto zarys etymologicznej ewolucji każdego z tych terminów. Przedstawione są również kształty innych języków słowiańskich, na podstawie których można je analizować. Przez większość czasu możemy tylko zgadywać, gdzie leży początek narodzin słowiańskich tytułów, i oceniać ich pochodzenie poprzez wsteczną rekonstrukcję, która ma tendencję do pozostawienia jeszcze większej liczby pytań niż na początku badań.

Seznam použité literatury

Prameny

ADAM BRÉMSKÝ. *Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského Severu.* Přel. Libuše Hrabové. Praha: Argo 2009. 283 s. ISBN 978-80-257-0167-6.

Annales Bertiniani – Prudentii Trecentis Annales“, in: *Monumenta Germaniae Historica. Tomus I*, Pertz G. H. (ed.), Hannoverae 1826.

BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. Vol. 2, Textus biographici, hagiographici, liturgici.* Brno: Universita J. E. Purkyně, 1967. 360 s.

Čtení ze starých kronik a legend: Kosmas, Václav Hájek z Libočan, Jan Dlugosz, Fredgar, Notker, Regino z Prümü, Gall Anonym, Nestor, Dalimil, Karel IV., Vavřinec z Březové. Praha: Albatros, 1974, 199 s. Edice světových autorů.

Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum, Lappenberg J. N. (ed.), Hannoverae 1937.

HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů.* Přel. Jan Zdichynec. Praha: Argo 2012. 300 s. ISBN 978-80-257-0786-9.

Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum, Hannoverae et Lipsiae 1917.

Monumenta Germaniae Historica. Tomus I. Scriptorum, Pertz G. H. (ed.), Hannoverae 1826.

Monumenta Poloniae Historica/Pomniki dziejowe Polski, tom pierwszy, Bielowski A. (ed.), Lwów 1864.

Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi, Hannoverae 1890.

Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon, Berolini 1935.

„*Vitae Kanuti ducis Slesvicensis*“. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. Tomus XXIX*, Hannoverae 1892.

Widukindi monachi Corbeiensis Rerum gestarum Saxonicarum libri tres. Waitz G. et Kehr K. A. (edd.), Hannoverae 1935.

„*Život svatého Konstantina*“; in: VAŠICA, Josef. *Literární památky epochy velkomoravské 863 – 885*. Praha: Vyšehrad 1996. ISBN 80-7021-169-5. 340 s.

Библиотека литературы Древней Руси, том 1, XI – XII века, Санкт-Петербург: Наука 2004, ISBN 5-02-028308, 543 s.

Ипатьевская летопись, Полное собрание русских летописей. Том второй. Москва: Языки славянской культуры 2001, 648 s. ISBN 5-94457-011-3.

Sekundární literatura

ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka 2015. ISBN 978-80-7432-000-2.

BOROŃ, Piotr. *Kniaziowie, królowie, carowie --: tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. Wydanie 1. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2010. 325 s. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Historia, nr 2715. ISBN 978-83-226-1896-7.

BÖHM, Jaroslav. *Velká Morava: tisíciletá tradice státu a kultury*. Praha: ČSAV 1963, 112 s.

DUCZKO, Wladyslaw. *Viking Rus: studies on the presence of Scandinavians in Eastern Europe*. Leiden: Brill 2004. xii, 290 s. The northern world; volume 12. ISBN 90-04-13874-9.

GALLUS, Anonymus. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Praha: Argo 2009, 162 s. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0206-2

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Velká Morava a střeoevropští Slované*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1964, 489 s.

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Slovanské státní útvary raného středověku: politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století*. Praha: Academia 1987, 250 s.

HRABOVÁ, Libuše. *Stopy zapomenutého lidu: obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. České Budějovice: Veduta, 2006, 323 s. Edice XI IM - Světové dějiny. ISBN 80-86829-18-9.

MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo 1997, 156 s. Historické myšlení. ISBN 80-7203-045-0.

MELICHAR, Václav. *Dějiny Polska*. Praha: Svoboda 1975, 570 s.

RYCHLÍK, Jan a Ivan PAVLOV. *Dějiny Bulharska*. Praha: NLN 2000, 508 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-404-1.

RYCHLÍK, Jan a Milan PERENČEVIĆ. *Dějiny Chorvatska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 576 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-885-3.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Praha: Academia 1981, 111 s.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět dávných Slovanů*. Praha: Artia 1983, 239 s.

VYKYPĚL, Bohumil. *Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích: etymologie jako pomocná věda historická*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011, 327 s. Studia etymologica Brunensia. ISBN 978-80-7422-110-1